

Život neúplné rodiny z pohledu matky samoživitelky

Bc. Renáta Pišková

Bakalářská práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Renáta Plšková**
Osobní číslo: **H12256**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Život neúplné rodiny z pohledu matky samoživitelky**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti rodiny, partnerských vztahů a péče o dítě.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

MATĚJČEK, Zdeněk. Děti, rodina a stres. Praha: Galén, 1994. ISBN: 80-85824-06-X.

MAŘÍKOVÁ, Hana. Živitelé a živitelky, Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012.

ISBN: 978-80-7419-100-8.

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada, 2010.

ISBN:978-80-247-3181-0.

COLOROSO, Barbara. Krizové situace v rodině, Praha: Ikar, 2008. ISBN

978-80-249-1027-7.

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základní kvantitativního výzkumu.

Praha: Gradam 2007, ISBN:978-80-247-1369-4.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Eva Šalenová

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

23. ledna 2015

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2015

Ve Zlíně dne 23. ledna 2015

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.

děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 15.4.2015

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).*

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédá k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

V teoretické části se tato bakalářská práce zabývá rodinou. Zaměřuje se na definici slova rodina u různých autorů a v běžně používané mluvě. Popisuje základní funkce rodiny a vznik neúplné rodiny. V další kapitole se zaměřuje na matky jakožto většinové představitelky hlavy neúplné rodiny. Soustřeďuje se na vztahy partnerů po rozpadu rodiny, postavení matek na trhu práce, nároky na výchovu dětí a problematiku nového partnera. Dostí podrobně popisuje finanční situaci neúplných rodin a možnosti podpory ze strany státu. Na závěr teoretické části podává přehledným způsobem vybrané ukazatele Českého statistického úřadu. V praktické části se věnuje průzkumu zaměřenému na situaci matek samoživitelek.

Klíčová slova: rodina, rozpad rodiny, neúplná rodina, samoživitelka, výchova, státní podpora

ABSTRACT

In the theoretical part these bachelor theses is concerned with family. It focusses at the definition of the word family at different authors and in the common speech. It describes basic functions of family. In following chapter it is concerned with mothers as a most common heads of single-parent families. It is concerned with partner's relationship after family disintegration, status of mothers on labor market, demands on children upbringing and a new partner dilemma. In a quite detail it describes financial situation of single-parent families and possibilities of state support. At the ending of theoretical part shows, in a well arranged manner selected indicators of Czech Statistical Office. Practical part describes investigation of situation of single mothers.

Keywords: family, family disintegration, single-parent family, single mother, education, state support.

Chtěla bych zde poděkovat vedoucí své bakalářské práce paní Mgr. Evě Šalenové za její odborné vedení, cenné připomínky a rady a za čas, který mi věnovala.

Chci rovněž poděkovat všem matkám samoživitelkám, které se zapojily do mého výzkumu a tím mi významně pomohly.

V neposlední řadě děkuji rovněž své rodině.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 RODINA	12
1.1 FUNKCE RODINY	14
1.2 NEÚPLNÁ RODINA	16
2 MATKY V NEÚPLNÉ RODINĚ	18
2.1 POSTAVENÍ MATEK NA TRHU PRÁCE	18
2.2 VÝCHOVA DĚTÍ V NEÚPLNÉ RODINĚ	20
2.3 NOVÝ PARTNER	22
3 FINANČNÍ SITUACE A MOŽNOSTI PODPORY NEÚPLNÉ RODINY	25
4 VYBRANÉ STATISTICKÉ UKAZATELE ČESKÝCH DOMÁCNOSTÍ	28
II PRAKTICKÁ ČÁST	32
5 KVANTITATIVNÍ VÝZKUM	33
5.1 CÍL VÝZKUMU	33
5.2 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	33
5.3 VÝZKUMNÝ SOUBOR A ZPŮSOB JEHO VÝBĚRU	33
5.4 METODA VÝZKUMU.....	34
5.5 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT	34
5.6 SHRnutí VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	58
ZÁVĚR	61
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	63
SEZNAM OBRÁZKŮ	65
SEZNAM TABULEK	66
SEZNAM PŘÍLOH	67

ÚVOD

Bakalářská práce je zaměřená na matky, které důsledkem rozpadu manželství, odchodem partnera nebo ovdověním zůstaly na chod domácnosti, výchovu a péči o děti samy. Především je zaměřena na to, jak ztráta partnera ovlivní jejich život, změní jejich postavení v rodině i ve společnosti, jak se vyrovnávají se situací, jak zvládají svou roli matky a čím vším si musí projít, než se situace zklidní a stane stabilní.

Při plánování budoucnosti společného života a zakládání rodiny nikdo nepomýšlí na to, že se může situace během krátkého okamžiku náhle změnit. Musí se vyrovnat se svým vlastním emočním rozpoložením, zároveň nesmí přestat být matkou, zastávat funkci nejen matky, ale částečně nahradit i roli otce. Matka se ocitá v tíživé situaci, ve které ji díky naší legislativě umí stát částečně pomoci.

Průzkumy ukazují, že rozvodovost je častější než v minulých letech. V dobách našich babiček bylo zvykem vdát se a založit rodinu již po nabytí osmnáctého roku. Rozvod nebyl přípustný z náboženského nebo morálního hlediska a navíc jim to neumožňoval zákon. Možnost rozdělení manželství měla zpravidla jen vyšší vrstva. Čímž chceme poukázat na to, že museli v dřívějších dobách žít v manželství, byť jejich vztah nefungoval nebo byl problematický, což je nutilo hledat kompromisy. Zatímco dnes se s uzavřením manželství tolik nespíchá, a mnozí upřednostňují budování kariéry a rodinu tak zakládají později, jsou přesto rozvody častější než v dobách minulých. Poukazujeme na to, že v minulosti byla matka samoživitelka ve společnosti odsouzenihodná osoba. Dnešní společnost se na tyto ženy dívá příznivěji. Mohou hledat oporu v různých sociálních službách, bezplatných poradnách získat důležité informace a rady, jak situaci řešit, kde a jakým způsobem získat finanční nebo psychickou pomoc, na koho se obrátit.

V teoretické části se zabýváme charakteristikou rodiny, její funkcí, neúplnou rodinou, jejím vznikem. Pozornost věnujeme matkám samoživitelkám, jak se změní život žen, jež zůstanou samy. Zmiňujeme a popisujeme nejčastější důsledky, které tyto ženy postihnou a zároveň se zmiňujeme i o možnostech podpory, které mohou využít.

V praktické části zjišťujeme, v jaké situaci se nacházejí ženy, se svými neúplnými rodinami. Použili jsme kvantitativní metodu formou dotazníkového šetření.

Cílem bakalářské práce je prozkoumat a popsat současnou situaci matek samoživitelek. Ukázat možnosti a způsoby, které je možné využít, aby ženy, samy se starající se o děti, měly lepší životní podmínky.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA

Slovem rodina v běžném životě označujeme osoby, které jsou ve vzájemném příbuzenském svazku. Často můžeme slyšet „on/ona je z rodiny“ nebo s upřesněním „on/ona je z rodiny, z matčiny/otcovy strany“. Tento svazek může být pokrevní nebo sociální. Pokrevním svazkem rozumíme příbuzenství v pokrevní linii, např. prarodiče – rodiče – děti – vnuci, sociálním svazkem rozumíme příbuzenství na základě sňatku, kdy se ze dvou samostatných osob, náležících k jiným pokrevním liniím stane nové společenství, tvořící základ nové pokrevní linie, propojené sociálními vztahy s oběma původními liniemi. Toto sociální příbuzenství (švagrovství) se pak do jisté míry přenáší i na další členy obou předtím nepříbuzných rodin. Na adoptované (osvojené) děti se ze zákona pohlíží stejně, jako na děti vlastní, čili jsou považovány za členy pokrevní linie. (Matoušek a Pazlarová, 2014, s. 12 – 13)

Definovat pojem rodina není snad až tak obtížné, vystačíme-li si pouze s pohledem příbuzenství. Na rodinu si však činí nárok i jiné vědní obory a tím se dostáváme do potíží, protože co obor to jiný pohled a jiná definice stejného slova. Podle Všeobecné encyklopedie Diderot (1997) je rodina charakterizována jako původní a nejdůležitější sociální skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou. Je založena na manželství nebo pokrevním příbuzenství. Členové rodiny jsou spojeni společným soužitím, vzájemnou morální odpovědností a vzájemnou pomocí. Tato definice rozšiřuje pohled na rodinu z hlediska státně-ekonomického. (Veselá et al., 2003, s. 12)

Z hlediska psychologie rozlišujeme rodinu nukleární a rodinu širší. Nukleární rodinou jsou rodiče a děti. Do rodiny širší zahrneme i ostatní příbuzenstvo jako jsou prarodiče, sestřenic, bratrance, tety a strýcové (Špaňhelová, 2010 s. 13).

Za rodinu je považován muž a žena, kteří spolu žijí a narodí se jim jedno nebo více dětí. Zcela běžný je dotaz „Čekáte rodinu?“, který vlastně znamená „Je manželka těhotná?“.

Za rodinu tedy není považován pár, který má pouze společnou domácnost nebo manželský bezdětný pár (přestože oba jednotlivě jsou členy svých pokrevních rodin). V takovém případě hovoříme o sociální skupině, která se pokouší nahrazovat některé z rodinných funkcí. Pro tuto skupinu se začíná užívat název „nová rodina“. (Veselá et al., 2003, s. 11-12).

Anthony Giddens (2000) hovoří o rodině jako o skořápkové instituci, kdy zůstal pojem, ale jeho obsah se v čase značně proměnil. Za rodinu je již považována jak úplná rodina mající

děti, tak i neúplná rodina s jedním rodičem, ale i rodiny s nevlastními dětmi nebo neprovdané svobodné matky, nesezdaný pár s dětmi. Můžeme konstatovat, že rodinou již nejsou jen rodiny uzavřené na základě manželství. (Maříková et al., 2012, s. 32)

V současnosti můžeme víc než o rodině mluvit o rodinném soužití. Základem jsou dospělí, kteří mají mezi sebou citové vazby a žijí společně. Mohou být stejného nebo i opačného pohlaví. Za rodinné soužití chápeme i jednoho dospělého žijící s dítětem či dětmi. Zde vzniká rodičovské pouto, které je na rozdíl od partnerství neoddělitelné. (Matoušek a Pazlarová, 2014, s. 13).

Současná rodina prošla řadou změn. Mezi její znaky můžeme zahrnout vyšší zaměstnanost u žen i mužů, vyšší vzdělanost u žen, stírání rozdílů mezi mužskou a ženskou rolí, kontakt mezi rodiči a dětmi je nižší – děti jsou s prarodiči nebo jsou ponecháni sami sobě. Činnosti, které dřív rodina plnila, jsou nyní přesunuty na jiné organizace – prádelny, čistírny, školní družiny, mateřské školy. Rodiny žijí jen jako nukleární rodina – dříve děti mohly vidět, jak se jejich rodiče starají o prarodiče. Lidé se stěhují z venkova do měst, snížil se vliv náboženství. Díky velkému technickému rozvoji umějí děti používat počítač a internet – tím ztrácejí schopnost komunikovat. (Špaňhelová, 2010, s. 11-12)

A jak se na rodinu dívá zákon? O rodině pojednává nový Občanský zákoník, tedy zákon č. 89 ze dne 3. února 2012, s platností od 1. 1. 2014. Rodinnému právu je vyhrazena část druhá, paragrafy 655 až 975. Tato část je rozdělena na tři hlavy, přičemž hlava první se týká manželství. Je v ní definováno manželství, možnosti uzavírání manželství, platnosti manželství atp. Dále řeší povinnosti a práva manželů a zánik manželství řeší.

Hlava druhá obsahuje paragrafy 771 – 927 a má podnadpis Příbuzenství a švagrovství. Víceméně se jedná o definici příbuzenství a švagrovství. V § 775 je definována matka dítěte, jakožto žena, která dítě porodila (což de facto znemožňuje bezdětným párům, aby jejich biologické dítě porodila náhradní matka). Otcovství jsou věnovány paragrafy 776 – 793. Další paragrafy se dotýkají osvojení a vztahů rodičů a dětí. Zákonem je zde řešena mimo jiné rodičovská odpovědnost, péče o dítě a jeho ochrana, osobní styk rodiče s dítětem a výkon rodičovské odpovědnosti po rozvodu manželství. Závěrečné paragrafy řeší vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi a § 920 samostatně řeší výživné a zajištění úhrady některých nákladů neprovdané matce.

Hlava třetí se týká poručenství a jiných forem péče o dítě, obsahuje paragrafy 928 – 975 a popisuje opatrovnictví, svěření dítěte do péče jiné osoby, pěstounství a ústavní výchovu.

V občanském zákoníku není rodina definována.

Slovo rodina tedy řeší především příbuzenské vztahy, ale neřeší další důležitou oblast a tou je bydlení rodiny. Tady se setkáváme s pojmem domácnost. Domácností v dnešní době obvykle rozumíme místo, ve kterém se několik osob z rodiny zdržuje pohromadě, mají tam své zázemí, své místo na spaní, společně stolují, pokud jim to okolnosti dovolují, tráví spolu volný čas, s ostatními spolubydlíci jsou spjati citovými pouty a podle svých sil a možností se podílejí na chodu domácnosti. V již zmiňovaném zákoně č. 89/2012 Sb. – Občanský zákoník, je používán pojem „rodinná domácnost“, bez bližší definice a v §§ 698 a 699 popisuje obvyklé vybavení rodinné domácnosti. V jedné domácnosti (bytě, domu) může koexistovat i více rodinných domácností. Dříve bylo zejména na vesnici obvyklé, že spolu bydlely dvě rodiny pohromadě (tzv. třígenerační rodina).

Význam pojmu domácnost se v průběhu let rovněž měnil. Například mluví-li se o tradiční rodině, pak je vhodnější mluvit o tradiční domácnosti, protože do ní často patřily nejen osoby pokrevně příbuzné, ale i osoby bydlící ve společné domácnosti. Typicky se jednalo o sloužící (ve městech) a čeled' (na venkově). Tato domácnost byla řízena obvykle nejstarším mužem (majitelem domácnosti) s poměrně přesně rozdělenými úlohami jednotlivých členů domácnosti. S nástupem průmyslové revoluce se postupně tento model přežil a nastoupil model moderní rodiny, který se dále vyvíjel a má v současné době mnoho podob zmíněných výše. (Vodáková, 2003, s. 97)

Rodina není pojem jednoznačně definovaný, je chápána velmi různě jak z odborného hlediska, tak i z pohledu laika. Vymezení se mění v čase i v prostoru. Z pohledu dítěte je rodinou matka, otec, sourozenci, popř. prarodiče. Jinak však vnímá slovo rodina dospělý jedinec coby rodič. Svou rodinu tak vidí především ve svých dětech. Každý jedinec je součástí něčí rodiny, a hlavně každý do nějaké rodiny patří. Ať už se rodina skládá z jakéhokoliv počtu členů, podstatou je najít v této „skupině“ lásku, oporu, zázemí. Bohužel ne vždy se setkáváme s tím, že se tyto hodnoty v rodině nalézají.

1.1 Funkce rodiny

Rodina plní mnoho funkcí. Některé vědomě, některé nevědomě, některé na úrovni nukleární rodiny, jiné na úrovni širší rodiny. Z hlediska státotvorného je rodina základem společnosti, a současně je společností, civilizací a kulturou formována. V každé společnosti má svůj nezastupitelný význam, a každá společnost se snaží rodinu nějakým způsobem

podporovat nebo alespoň stabilizovat. Problémem zůstává, že v každé společnosti je rodina „definována“ jinak (např. muslimská vs. křesťanská společnost).

V našem evropském kontextu můžeme v současné době hovořit o čtyřech základních funkcích:

- funkce biologicko-reprodukční – je to základní funkce rodiny, která slouží k uspokojení biologických potřeb člověka a přivedením dítěte na svět zajišťuje pokračování rodu,
- funkce socializačně-výchovná – základem je výchova a péče o dítě, podporuje rozvoj schopností dítěte a připravuje ho na další vstup do společnosti,
- funkce ekonomicko-zabezpečovací – spočívá v zabezpečování potřeb (životního standardu běžného v širší rodině) všem členům rodiny,
- funkce emocionální – rovněž velmi důležitá funkce, která zajišťuje výchovu emocionálně vyrovnaného jedince; slouží k uspokojování lidských potřeb, vytváří pocit zázemí a bezpečí, nenarušenými a trvalými vztahy získává jedinec určitý směr. (Špaňhelová, 2010, s. 12)

Mimo tyto funkce se ještě někdy uvádí funkce ochranná a domestikační (souvisí se zajišťováním životních potřeb a s funkcí emocionální) a funkce rekreační a regenerační (zde se překrývají funkce socializačně-výchovná s funkcí emocionální). (Matějček et al., 1977, s. 62)

Funkce rodiny a její chápání se odvozuje hlavně od vztahu k dětem. Dunovský (1986 in Levická, 2004, s. 52) kategorizoval rodinu podle významu funkčnosti a vztahových poruch k dětem takto:

- Funkční rodina – jedná se o bezproblémovou rodinu. Zajišťuje zdravý vývoj dítěte.
- Problémová rodina – je rodina s menšími poruchami některých funkcí. Řešit problémy zvládá rodina vlastními silami nebo s odbornou pomocí. Zdravý vývoj dítěte je zajištěn.
- Dysfunkční rodina – v rodině se objevují poruchy některých nebo všech funkcí. Je vyžadována neustálá odborná pomoc.
- Afunkční rodina – jedná se o rodinu se závažnými poruchami všech funkcí. Vývoj dítěte není zajištěn a děti musejí být přemístěny mimo rodinu. (Smutková, 2007, s. 27-28)

Plní-li rodina všechny čtyři základní funkce, pak hovoříme o zdravé rodině. Aby mohla rodina tyto funkce plnit, je potřeba, aby zajišťovala tyto přístupy a postoje:

- sebehodnocení – pocity a názory, které má člověk o sobě
- komunikace – způsoby, které lidé používají pro vzájemné dorozumění
- rodinný systém – pravidla, kterými se lidé ve svém cítění a konání řídí
- společenská vazby – způsob, jak se lidé chovají k ostatním lidem a institucím mimo rodinu

Tyto principy platí ve všech rodinách, ať už se jedná o rodinu přirozenou, neúplnou, smíšenou nebo institucionální rodinu. (Satirová, 2006, s. 15)

V této podkapitole jsme se zabývali základními funkcemi rodiny a rozdělením rodin dle funkčnosti.

1.2 Neúplná rodina

„Ano rodina s jedním rodičem se liší od rodiny s oběma rodiči. Ale i městská rodina se liší od venkovské, rodina se šesti dětmi a psem se liší od rodiny s jedním dítětem a bez zvířat. Ale i když je doma jen jeden dospělý, je to skutečná rodina jako všechny ostatní.“ (Kennedyová in Colorosová, 2008, s. 173)

V roce 2001 se sčítáním lidu ukázalo, že rodiny vedené jedním rodičem tvoří téměř 20% všech rodin. Z 90% je osobou, kde v domácnosti je jeden rodič, žena. Současný demografický vývoj uvádí, že počet samoživitelek bude stoupat. Tento fakt je hlavně způsoben dvěma faktory. Prvním faktorem je vysoká trvajícím rozvodovost. V České republice již od 80. let je každé druhé manželství ukončeno rozvodem. Jako druhý faktor je rostoucí počet dětí narozených mimo manželství. Tzv. mimomanželská plodnost velmi rychle začala narůstat v 90. let. (Dudová in Marhánková, 2011, s. 3).

Neúplná rodina vzniká tedy tehdy, kdy osamělý rodič žije s dítětem nebo dětmi. Bylo zjištěno, že riziko rozpadu manželství se snižuje při přítomnosti dětí předškolního věku a naopak se zvyšuje při výskytu dětí nad 12 let. Dalším znakem rizika rozpadu manželství je zesílení předmanželské kohabitanace, náboženská heterogamie manželského páru, výše platu manželky a rozvod rodičů. (Marhánková et al., 2012, s. 180-181)

Zákoník práce, tj. zákon 262/2006 Sb. v aktuálním znění nám v § 350 říká: „Osamělými se rozumějí neprovdané, nebo rozvedené ženy, svobodní, ovdovělí nebo rozvedení muži a

ženy i muži osamělí z jiných vážných důvodů, nežijí-li s druhem, popřípadě s družkou nebo s partnerem.“

Rozpad rodiny a následně ukončení manželství či odchod partnera má morální, sociální, právní a citové aspekty. Rozvod může být pokládán za ozdravné opatření, které zabrání dalším stupňujícím neshodám mezi partnery. Ukončí nesnesitelné soužití a dá novou možnost na lepší budoucnost. Místo předpokládaného zlepšení může, ale dojít k následným konfliktům, stresům a komplikacím. Rodiče, ať už si situaci uvědomují nebo neuvědomují, spolu s nimi jsou nejvíce vystavovány psychickému zatížení hlavně děti. Podléhají stresu a to se následně projeví v jejich chování. (Matějček a Dytrych, 1994, s. 133-135)

Současná manželství a partnerství jsou sjednávána s vědomím, že není tak složité je ukončit. Doba průměrného trvání manželství je odhadována na méně než deset let a u nesezdaných partnerů je tato doba ještě kratší. Instituce manželství se v posledních letech mění důsledkem vzniku společenských tlaků, nestabilitou trhu práce, změnou společenského postavení žen a rostoucí emocionální touhou po uspokojení citovém i sexuálním, dochází k její proměně. V dnešní době se očekává rovnoprávnější postavení a stabilita manželství již není základním kritériem ve společnosti. Lidé předpokládají, že věci nebudou mít tak dlouhé trvání. A týká se to nejen manželství, ale i práce a majetku. (Smith, 2004, s. 15-16)

Každý rozvedený partner vstupoval do manželského svazku s představou vybudování šťastné rodiny a po vzniku problémů se mnoho z nich jen těžko vzdávalo naděje na možnost obnovení funkčnosti manželství. Je zjištěno, že sedm z deseti rozvodů podnítl žena a to i přes uvědomění následujících starostí jako je nedostatek financí a odpovědnost za výchovu a blaho dětí. (Smith, 2004, s. 15-16)

V této podkapitole jsme se zabývali vznikem a definicí neúplné rodiny a následky rozpadu rodiny.

2 MATKY V NEÚPLNÉ RODINĚ

Z hlediska ekonomického bylo v dřívějších dobách postavení matky, která zůstane na děti sama, daleko složitější, než je dnes. Postarat se o sebe a děti, vybudovat si zázemí a určité postavení, bez ochrany zákona a podpory společnosti, nebylo vůbec jednoduchým úkolem. S přítomností muže v rodině měla žena určitou ekonomickou základnu, děti mohli navštěvovat školy bez ohledu na majetkový stav. Jakmile se ocitla matka sama, stala se součástí beznadějně situace, bez obživy, bez vzdělání, bez střechy nad hlavou. V minulosti byly tyto matky závislé na milodarech okolí. Z domova musely děti posílat za prací již v raném věku. Situace se změnila zejména po druhé světové válce, kdy postavení žen začalo být na stejné úrovni jako postavení muže. Stejná práva a stejné povinnosti. Zákon nerozlišoval ani rozdíl mezi ženou svobodnou, vdanou, rozvedenou, ovdovělou nebo ženou bezdětnou či matkou. V současnosti může i osamělá matka najít zaměstnání, jako matka samoživitelka může využívat daňové zvýhodnění i jiných sociálních dávek, ovšem nikdo tuto ženu neoprostí od povinnosti a odpovědnosti vychovat ze svých potomků charakterní, čestné a pracovitě lidi. (Márová, Matějček a Radvanová, 1975 s. 8-9)

Tvrdí se, že matky, které zůstanou samy, jsou zaneprázdněny svou osobní a finanční situací. Trvá to zhruba rok, některým i déle. Jejich příjmy se snížily více než o čtvrtinu, zvýšily se jejich pracovní nasazení, zvýšily se potíže se stěhováním a bydlením. Při úsilí, které vynakládají, aby se přizpůsobily dané situaci a vyrovnaly se s potížemi, které nastaly, mohou zapomenout na potřeby svých dětí a rodičovské povinnosti. Musí se vyrovnat se spoustou nových požadavků, kromě již zmíněných se jedná také o navazování nových známostí, ztrátu některých přátel, budování nového postavení, nového zázemí, hledání zaměstnání, zastání role otce a mnoho dalších. (Teyber, 2007, s. 94-95)

V této kapitole jsme popsali vývoj postavení matky v neúplné rodině, zásadní změnu jejího postavení po druhé světové válce a nastínili jsme problémy, se kterými se potýkají. V dalších podkapitolách se bude věnovat vztahům partnerů po rozpadu rodiny, postavení matek na trhu práce, výchově dětí v neúplné rodině a problematice nového partnera.

2.1 Postavení matek na trhu práce

V průběhu druhé poloviny dvacátého století nastal přechod od rodin s jedním výdělečně činným členem k rodinám, jejichž celkový příjem je dán příjmy obou partnerů. Příjem jednoho člena v současné době již nestačí na udržení obvyklého standardu života. Nezvrat-

ným jevem ve všech evropských zemí je vstup žen na trh práce. I přesto ženy opouštějí zaměstnání z osobních a rodinných důvodů a pak se obtížněji do nich vrací, jakmile tyto důvody pominou. Zaměstnáním získávají ženy vlastní příjem a také určitou míru nezávislosti v rodině, stejně jako zabezpečení ve stáří či v případě rozvodu. Tím se zesiluje jejich závislost na trhu práce i na sociálním státu. Z časového hlediska hledají ženy rovnovážný stav mezi pracovním a rodinným životem. Obtížněji se pak tato rovnováha získává u žen, které žijí bez partnera a vychovávají své dítě nebo své děti samy. (Sirovátka et al., 2006, s. 27)

V zaměstnání se zvyšují požadavky na výkon a kvalitu práce. K tomu je zapotřebí stupňovat i čas věnovaný nejen výkonu, ale udržení své kvalifikace. Rozsah pracovní doby vstoupá, a to negativně ovlivňuje rodinu. Někteří zaměstnavatelé začínají prosazovat vykonávání práce z domova například prostřednictvím počítačových sítí nebo se samostatně vzdělávat mimo pracovní dobu. (Sirovátka et al., 2006, s. 28)

Tyto změny vyvolávají napětí mezi zaměstnáním a rodinou obzvlášť u matek samoživitelek. Pracující matka má méně času věnovat se rodině, nejen péči o děti ale i o další členy širší rodiny, kteří to potřebují – nemocní a přestárlí rodiče, různě handicapovaní. Je vystavena tlakům, stresům a nutnosti volby. (Sirovátka et al., 2006, s. 30-31)

V současné společnosti je stále patrný silný vliv minulosti, tj. doby, kdy byl muž považován za živitele rodiny a matka za pečovatelku. Patrná je rovněž skutečnost, že pod tlakem okolností jsou nuceni podílet se na materiálním zabezpečení rodiny oba partneři. Toto často vede ke genderové nerovnosti na trhu práce – zvýhodňuje to muže oproti ženám ve smyslu tom, že muž je považován za toho, kdo živí rodinu a proto musí mít vyšší plat než žena, byť i zastávající stejné postavení v zaměstnání. Tuto skutečnost lze poměrně snadno dokladovat i tím, že obory, u kterých došlo postupně k tomu, že zaměstnávají většinou ženy, byť i vysokoškolsky vzdělané, se staly méně atraktivními pro muže, protože je u nich nižší mzdová úroveň než v jiném oboru. Typickým příkladem třeba školství. Práce ženy v domácnosti není finančně oceňována, je vykonávána dobrovolně a to vede k tomu, že jsou ženy podceňovány i na trhu práce. (Maříková et al., 2012, s. 8-10)

Matky samoživitelky představují speciální skupinu. Je zjištěno, že jejich příjmy jsou nižší než příjmy u mužů. Nezaměstnanost žen je ve srovnání s muži vyšší. Nezaměstnanost mužů dosahuje 25 % a u žen 42 %. Finanční náklady matek samoživitelek ve vztahu k jejich příjmu zvyšuje péče o dítě a chod domácnosti. Neúplné rodiny jsou na příjmu ma-

tek existenčně závislé. V roce 2006 uvedlo takřka 60% matek samoživitelek, že jejich čistý měsíční výdělek nedosáhne ani na deset tisíc korun. (Marhánková, 2011, s. 4)

Matky samoživitelky jsou na trhu práce znevýhodňovány a jsou jako skupina nejvíce ohrožovány nezaměstnaností a chudobou. Tyto ženy, ve srovnání s ženami z úplných rodin, jsou ekonomicky iniciativnější, pracují častěji na plný pracovní úvazek. Podle výzkumů 94 % žen pracuje na plný úvazek a současně pečují samy o své děti. (Kuchařová in Marhánková, 2011, s. 5)

Statistiky potvrzují, že nezaměstnanost matek samoživitelek je ve všech evropských státech vyšší než nezaměstnanost u žen patřících do rodiny úplné. Procentuálně v roce 2005 nezaměstnanost těchto žen dosáhla 13,6 %, u žen z dvouprůmových domácností 7,7 %. (Dudová in Marhánková, 2011, s. 5)

V této podkapitole jsme se zabývali obtížemi, se kterými se potýkají ženy a obzvláště pak matky samoživitelky na trhu práce.

2.2 Výchova dětí v neúplné rodině

V neúplné rodině výchova a péče o dítě dopadá na jednoho rodiče – matku. V úplné rodině jsou na péči a výchovu dva a i přesto je s výchovou spojené tolik obtíží a starostí, že jsou oba dva rodiče vychováváním a péčí o děti plně zaměstnaní. Situace matky samoživitelky proto není vůbec jednoduchá. Všechny starosti a obtíže musí zvládnout sama.

Neúčastní-li se otec na výchově dětí, pak se u těchto jedinců s největší pravděpodobností dostaví potíže dlouhodobějšího charakteru. Důsledky jsou nejvíce ovlivňovány hlavně věkem a pohlavím dítěte. Nejčastěji jsou to problémy školní, společenské a citové. (Teyber, 2007, s. 100-101)

U chlapců se nepřítomnost otce projevují větší nesnázi s hledáním vlastní identity. Obtížně navazují kamarádské vztahy se svými vrstevníky, ve sportovních aktivitách nedosahují takových výsledků, jsou agresivnější a vznětlivější, vůči dospělým mají sklon ke vzpurnému jednání. S větší osobní nejistotou se pak tito chlapci potýkají i v dospělosti. (Teyber, 2007, s. 101)

U dívek se nepřítomnost otce projevují spíše až v období dospívání. Potíže přicházejí v období navazování milostných vztahů. Dívky mají sklon chovat se k mužům s nadměrným sebevědomím, vztahy navazují relativně v brzkém věku a mívají více partnerů oproti dívkám, v jejichž životě přítomnost otce nechybí. (Teyber, 2007, s. 101)

Neznamená to ovšem, že všechny děti z neúplných rodin musí bezpodmínečně projít zmíněnými problémy. U dětí bez otce byla zjištěna zdařilá adaptace, ovšem za předpokladu výjimečně způsobilé matky, mezi jejíž dovednosti patří emocionální dostupnost, pečlivá a citová výchova, správná komunikace s dětmi a podpora samostatného chování dětí. (Teyber, 2007, s. 100-102)

Matka musí řešit i problémy, které se v úplné rodině nevyskytují. Nejvíce se týkají duševního života a vývoje dítěte. V první řadě by se matka měla snažit přizpůsobit situaci a pochopit i situaci z pohledu dítěte, aby jejich vzájemný vztah byl založený na důvěře, protože pokud dítě nerozumí co se děje, může se od matky odvrátit a na ne zcela vyjasněné otázky hledat odpovědi jinde. V důsledku nepochopení může dítě mít zhoršené známky ve škole, může začít být neposlušné a agresivní ke svým spolužákům i učitelům. Může se uzavřít do sebe, přestat komunikovat, a tím může být s větší pravděpodobností týrané spolužáky. (Márová, Matějček a Radvanová, 1975, s. 9-10)

Je tedy na matce, aby zvažila situaci, co je pro dítě správné a patřičně dítěti okolnosti vysvětlit, být mu nápomocná při vysvětlování neobjasněných otázek. Upřímností matky a péčí o něj, získá dítě pocit bezpečí a může čelit různým dotazům a situacím ve vnějším prostředí snadněji. (Márová, Matějček a Radvanová, 1975, s. 9-10)

Chce-li matka svým dětem poskytnout materiální podmínky, které měly v úplné rodině, je nutné zapojit se naplno do pracovního procesu. Musí pracovat na plný pracovní úvazek, a pokud jí to možností dovolují mít i vedlejší pracovní zaměstnání. Tím samozřejmě zůstává méně času na výchovu a domácnost. (Márová, Matějček a Radvanová, 1975, s. 9)

Výchova dítěte může sklouznout pouze jen na příkazy – udělej to nebo ono, a tamto jsi dělat neměl. Po tom co jdou děti spát, matka vykonává práci, kterou nestihala po návratu domů. Také ze strachu o ztrátu zaměstnání se matka snaží dítě udržet zdravé a dohlíží hlavně na to, aby byly splněné školní úlohy, aby dítě bylo pěkně a čistě oblečené. Výchoiskem z této situace je oboustranné sblížení, přestat dávat dítěti neustále příkazy, a začít více vysvětlovat, aby se dítě naučilo své každodenní práce samo, začít drobnostmi jako je například uklidit si boty do botníků, nachystat si úkoly, poskládat si oblečení. Naučí-li matka dítěte pomáhat s domácností a uklízet si po sobě, zvykne si na tyto činnosti a bude je dělat, i když bude starší. Matka pak má více času se věnovat jiným záležitostem a není tak stresovaná. (Márová, Matějček a Radvanová, 1975, s. 28)

Jiným výchovným výstřelkem je, že se matka snaží v co největším rozsahu splnit dětem to, co mají ostatní děti. U malých dětí není tak složité splnit jim přání koupěm hračky, sladkostí a navíc, když si to vynucují dupáním, křikem na veřejných místech. Co ale potom, jak jsou děti větší, přecházejí do puberty, jejich nároky se zvyšují a finanční možnosti matky splnit jim všechna přání už nemusí být tak lehce zvládnutelné. Reakce dětí potom jsou nepředvídatelné a ne nejsprávnější. Matka by proto, měla už od mladšího věku dětí vést ke skromnosti, aby si vážilo věcí, které dostává. (Márová, Matějček a Radvanová, 1975, s. 29)

Dalším výstřelkem, kterého se matka může dopustit je rozmazlování dítěte. V dítěti roste ale pocit méněcennosti nebo naopak pocit nadřazenosti a proto, že je vychováván jedním rodičem se domnívá, že ho lidé budou litovat a ustupovat mu. V současnosti bohužel neúplných rodin přibývá a dětské domněnky jsou mylné. Matka by se měla snažit vytvářet takové rodinné zázemí, aby byli jako rodina rovnocenně začleněni do společnosti. (Márová, Matějček a Radvanová, 1975, s. 31)

Dobrým východiskem pro správnou výchovu je vzájemná úcta a respekt jednotlivých členů rodiny. (Kopřiva et al., 2007, s. 14)

V této podkapitole jsme se zaměřili na úskalí, které musí matka překonávat při výchově dětí v neúplné rodině.

2.3 Nový partner

Po rozvodu, kdy matka zůstává sama s dětmi, si časem může najít nového partnera. Ať už jde o nový manželský svazek nebo jen trvalejší vztah k partnerovi, svou přítomností v rodině ovlivňuje celkové výchovné prostředí a o tom hovoří nový Občanský zákoník, kde se píše, že nový partner či manžel je povinen pomáhat matce při výchově dětí, se kterými žije ve společné domácnosti. (Matějček, 1994, s. 75)

Situace, kdy se změní úplná rodina na rodinu neúplnou, není jednoduchá. Zánik manželství neznamena ovšem úplný konec partnerského soužití a ani rozvedení se nevylučují z partnerského trhu. I přesto, že matky po rozvodu, který jim změni výrazně životní situaci, vstupují do sezdaných či nesezdaných svazků. Opakované svazky jsou však poměrně málo stabilní. Hlavním důvodem je nedostatečná úprava vztahu mezi nevlastními rodiči a dětmi než osobnostními charakteristikami partnerů. Zvýšená nestabilita je důsledkem menší ochoty již jednou rozvedeného jedince setrvat v nefunkčním svazku. (Marhánková et al., 2012, s. 146-147)

Je známo, že muži uzavírají svazky rychleji a častěji než ženy, které potřebují delší dobu na překonání negativních emocionálních důsledků rozvodu, zřejmě proto, že investují do vztahu více emocionálně. Ženy odrazuje od pokusů o uzavření nového partnerství negativní zkušenost rozvodu a také mají omezenější příležitosti na setkání s potenciálním partnerem, jelikož jím do péče připadnou děti. Děti ženám snižují atraktivitu jako jedince, neboť se jeví jako znamení vysokých nákladů na chod domácnosti i náročným životem. Ženy také nemusí mít potřebu hledat nového partnera, neboť dítě či děti jsou druhem svému rodiči. Studie také tvrdí, že do opakovaného svazku vstupují ženy, které nepracují nebo nejsou s prací spokojené než ženy, které pracují a mají vyšší vzdělání. (Marhánková et al., 2012, s. 148)

Shrnutím proč ženy vstupují do nového svazku po rozvodu, může mít následující objasnění:

- potřeba – ženy vstupují do svazku z nějaké potřeby například finanční, sociální, emoční blahobyt
- atraktivita – čím atraktivnější, tím vyšší šance na vstup do nového svazku
- příležitost – čím lepší příležitost, tím větší šance, že žena potká vhodného partnera.

Všechny tyto objasnění jsou ovlivněny tím, že ženy jako matky samoživitelky pečují o děti. (Marhánková et al., 2012, s. 150)

Přijetí matčina partnera dětmi je velice individuální, ale i přesto jsou z výzkumů dány obecné návody, které usnadňují cestu k akceptování dané situace. (Matějček, 1994, s. 76)

V tomto případě dochází k mnoha problémům, se kterými si matka zcela neví rady a někdy je i nucena řešit situaci v poradně. Problémem může být zhoršený prospěch ve škole, špatné chování, pasivní chování vůči matce, zvýšený výskyt nemocí, různé psychické obtíže.

Tvrdí se, že vzájemný vztah mezi matkou a novým partnerem zásadně ovlivňuje rodinnou atmosféru a má veliký vliv na dítě nebo děti matky. Spokojenost matky se odráží na psychice dětí a také má vliv na pozitivní přijetí nového partnera. Je také prokázáno, že matka žije dojmem, že vztah mezi partnerem a jejími dětmi je lepší, než ve skutečnosti doopravdy je. Faktem je, že matka přeceňuje nový vztah k muži a zapomíná na neustále trvající vztah dětí k vlastnímu otci. Také se uvádí, že dívky snášejí daleko lépe nového partnera než chlapci. A také mladší děti než starší, které mají větší obranný postoj a nejsou tak přizpůsobivé. Důležitý je i čas, který uběhl od odchodu pravého otce a příchodu nového partnera. Do pěti let po rozvodu rodičů je z psychologických testů dětí prokázána inklinace k vlast-

nímu otci než k partnerovi, který nahradil jeho místo. Je tedy podstatné nenutit děti zapomenout na svého otce, jen kvůli uspišení začlenit nového partnera do rodiny. Dalším faktorem ovlivňujícím rodinnou situaci je osobnost matky, její chování a dřívější vztah k dětem. Je jasné, že ne všechny matky projevují svou lásku k dětem stejně. Faktorů, které ovlivňují celou situaci, je mnoho a proto bývá pro lepší adaptační proces dětí na novou situaci doporučováno několik začátečních kroků. Prvním krokem je důležité dopřát dětem čas. Kolik času dítě potřebuje je individuální. Druhý krok je závislý na novém partnerovi a jeho chování. Neměl by se vnucovat, podplácet, vytahovat ani zesměšňovat. Třetím krokem by si matka měla rozmyslet jak nového partnera představit, jak ho děti mají oslovovat. S oslovením jsou totiž spojené postoje k dotyčnému. (Matějček, 1994, s. 75-77)

Tato kapitola pojednává o možnostech a úskalích, se kterými se potýkají samoživitelky a jejich děti při hledání a výběru nového partnera.

3 FINANČNÍ SITUACE A MOŽNOSTI PODPORY NEÚPLNÉ RODINY

Matkám samoživitelkám a i jiným osobám s nedostačujícími příjmy poskytuje stát určité dávky. Tyto dávky nalezneme v systému pomoci v hmotné nouzi, který je upravován:

- zákonem č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi,
- zákonem č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu,
- vyhláškou č. 389/2011 Sb. o provedení některých ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi.

Dávky, které řeší pomoc v hmotné nouzi, jsou:

- příspěvek na živobytí – je výchozí dávkou, která pomáhá rodině či osobě, při nedostačujícím příjmu. Nárok na něj vzniká tehdy, pokud příjem rodiny nebo osoby po odečtení nákladů na bydlení nedosahuje částky živobytí. Částka na živobytí je závislá na existenčních částkách a částkách životního minima. Stanovuje se na každou osobu jednotlivě, v případě rodiny se částky na živobytí jednotlivých osob sčítají.
- doplatek na bydlení – je druhou dávkou a poskytuje se tam, kde rodina nebo osoba nemá dostatek příjmů (včetně příspěvku na bydlení ze systému státní sociální podpory) na uhrazení nákladů na bydlení. Nárok má na ni osoba, která je vlastníkem užívajícího bytu na základě smlouvy. Dalším požadavkem je získání nároku na příspěvek na živobytí. Pokud nárok na příspěvek na živobytí nebyl přiznán, je možné doplatek na bydlení poskytnout tehdy, kdy příjem osoby a společně posuzovaných osob nepřesáhl 1,3násobek částky živobytí všech společně posuzovaných osob.
- mimořádná okamžitá pomoc – třetí dávka je vyplácena osobám, které se dostanou do situace, kterou je nutné okamžitě řešit.

Tabulka 1. Částky životního minima a existenčního minimumu

Životní minimum	Částky v Kč za měsíc od 1. 1. 2012
Jednotlivec	3410
První osoba v domácnosti	3140
Druhá a další osoba v domácnosti, která není nezaopatřeným dítětem	2830
Dítě do 6 let	1740
Dítě od 6 do 15 let	2140
Dítě do 15 do 26 let	2450
Existenční minimum	2200

System státní sociální podpory stanovuje zákon 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře. Zde nalezneme dávky:

- přídavek na dítě - je dávka určená přímo dětem. Právo na něj vzniká osobě, která má dítě ve své péči a rozhodný příjem rodiny je nižší než 2,4násobek částky životního minima rodiny. Pro rozhodnutí o přidělení této dávky je hlavním kritériem příjem za předchozí kalendářní rok. Součástí příjmů je i rodičovský příspěvek. Dávky vyplácí Úřad práce ČR jednou za měsíc prostřednictvím poštovní poukázky nebo na bankovní účet. Výše přídavku je rozdílná podle věku dítěte.

Tabulka 2. Výše přídavku na dítě

Výše věku nezaopatřeného dítěte	Přídavek na dítě v Kč měsíčně
Do 6 let	500
Od 6 do 15 let	610
Od 15 do 26 let	700

- rodičovský příspěvek – je dávka vyplácená rodiči, který náležitě pečuje o nejmladší dítě v rodině maximálně do 4 let věku dítě a do maximální částky 220.000,- Kč. Rodič může v době poskytování rodičovského příspěvku vykonávat výdělečnou činnost s podmínkou zajištění péče o dítě. Příjmy rodiče nejsou kontrolovány.
- příspěvek na bydlení – nárok na dávku má osoba, která má trvalé bydliště v místě, na kterém místě žádá o příspěvek.

- porodné – je to dávka související s narozením dítě. Nárok na něj je vázán určenou hranicí příjmů v rodině.
- pohřebné

Podle zákona o dani z příjmů (č. 586/1992 Sb. v aktuálním znění) umožňuje stát uplatnit určité daňové úlevy. Tyto úlevy platí obecně, nejsou zaměřeny pouze na matky samoživitelky. První daňovou úlevou je sleva na poplatníka. V roce 2015 činí tato částka 2.070,- Kč měsíčně. Sleva je uplatňována v roční výši a není závislá na počtu odpracovaných měsíců v roce. Aby mohla být uplatněna, musí mít poplatník alespoň nějaký příjem ze závislé činnosti.

Druhou daňovou úlevou je využití slevy na dítě. V roce 2015 je sleva na první vyživované dítě 13.404,- Kč ročně, na druhé dítě činí sleva 15.804,- Kč a na třetí a každé další dítě 17.004,- Kč. Podmínky pro uplatnění daňového zvýhodnění jsou:

- dítě žije ve společné domácnosti s osobou, která úlevu uplatňuje,
- dítě je nezletilé nebo maximálně do věku 26 let, které se soustavně připravuje na budoucí zaměstnání nebo se díky zdravotním potížím nemůže připravovat na budoucí povolání.
- Další podmínkou je mít příjem alespoň ve výši šestinásobku minimální mzdy za rok.

V této kapitole jsme se zabývali možnostmi zlepšení finanční situace nejen matek samoživitelů. Tyto sociální dávky a daňové zvýhodnění jsou stanovené zákonem a využít je může po splnění určitých podmínek každá osoba.

4 VYBRANÉ STATISTICKÉ UKAZATELE ČESKÝCH DOMÁCNOSTÍ

Velmi dobrý přehled o českých domácnostech poskytuje Český statistický úřad na svých webových stránkách www.czso.cz. Poslední komplexní údaje o českých domácnostech jsou získány ze „Sčítání lidu, domů a bytů 2011“.

Základním údajem, který nás zajímá je rozdělení hospodařících domácností podle typu, na což nám dává odpověď (dle číslování statistického úřadu) Tab. 900 Hospodařící domácnosti podle počtu členů a počtu členů ekonomicky aktivních a podle typu hospodařící domácnosti a způsobu bydlení, jejíž vybrané ukazatele jsou zde uvedeny.

Tabulka 3. Vybrané údaje o hospodařících domácnostech

Typ hospodařící domácnosti, způsob bydlení	Hospodařící domácnosti celkem	Počet členů hospodařících domácností celkem	Počet členů ekonomicky aktivních
Hospodařící domácnosti celkem	4 375 122	10 239 015	5 035 920
v tom podle typu:			
hospodařící domácnosti rodinné	2 737 561	8 263 640	4 135 906
tvořené 1 rodinou	2 667 867	7 894 349	3 957 024
úplné rodiny	2 097 031	6 402 362	3 259 032
v tom:			
bez závislých dětí	1 236 561	3 049 980	1 641 337
se závislými dětmi	860 470	3 352 382	1 617 695
neúplné rodiny	570 836	1 491 987	697 992
v tom:			
bez závislých dětí	271 859	646 897	392 299
se závislými dětmi	298 977	845 090	305 693
tvořené 2 rodinami	69 041	364 056	176 209
tvořené 3 a více rodinami	653	5 235	2 673
hospodařící domácnosti nerodinné	1 637 561	1 975 375	900 014

Rozebereme-li si data z této tabulky podrobněji, zjistíme následující skutečnosti. K datu sčítání bylo v České republice celkem 4 375 122 hospodařících domácností. Z toho bylo 2 737 561 rodinných a 1 637 561 nerodinných domácností. Rodinné domácnosti tedy tvoří téměř 63 % všech hospodařících domácností.

Z těchto rodinných domácností je celkem 2 667 876 domácností tvořených jednou rodinou, což představuje cca 97 % ze všech rodinných domácností, a 61 % ze všech domácností.

Zaměříme-li se podrobněji na rodiny se závislými dětmi, zjistíme, že těchto rodin bylo celkem 1 159 447 (tj. cca 43 % ze všech hospodařících domácností tvořených jednou rodinou), z toho 860 470 rodin úplných a 298 977 rodin neúplných. Neúplné rodiny se závislými dětmi tedy představují téměř 26 % rodin se závislými dětmi. Jinak řečeno, přibližně každá čtvrtá rodina se závislými dětmi je neúplná.

Podrobnější údaje o domácnostech tvořených jednou neúplnou rodinou podává (podle číslování statistického úřadu) Tab. 923: Hospodařící domácnosti tvořené 1 neúplnou rodinou podle pohlaví osoby v čele hospodařící domácnosti. Vybrané údaje jsou uvedeny v tabulkách 4 a 5.

Tabulka 4. Hospodařící domácnosti tvořené jednou neúplnou rodinou podle osoby v čele domácnosti

Hospodařící domácnosti tvořené jednou neúplnou rodinou	Celkem	Muži (v čele domácnosti)	Ženy (v čele domácnosti)	% zastoupení mužů	% zastoupení žen
CELKEM / v tom	570 836	107 084	463 752	18,76	81,24
Domácnosti bez závislých dětí	271 859	57 593	214 266	21,18	78,82
Domácnosti s 1 závislým dítětem	209 145	37 374	171 771	17,87	82,13
Domácnosti se 2 závislými dětmi	76 702	10 517	66 185	13,71	86,29
Domácnosti se 3 závislými dětmi	10 968	1 231	9 737	11,22	88,78
Domácnosti se 4 a více závislými dětmi	2 162	369	1 793	17,07	82,93

Změříme-li pozornost na domácnosti se závislými dětmi, zjistíme, že největší zastoupení mají domácnosti s jedním závislým dítětem – jejich podíl je téměř 70 %, následují domác-

nosti se dvěma závislými dětmi – jejich podíl je cca 26 %, zbylá 4 % pak představují domácnosti s více jak 2 závislými dětmi.

Procentové zastoupení domácností podle osoby v čele domácnosti je uvedeno v tabulce pro každou kategorii samostatně. Souhrmně lze říci, že ženy jsou u cca 83 % domácností v jejich čele.

Tabulka 5 dává podrobné informace o rodinném stavu žen v čele neúplných domácností se závislými dětmi. Z těchto údajů si můžeme udělat velmi přesný obrázek o příčinách vzniku neúplných rodin. Rozvedené ženy tvoří 49 % z nich, svobodné 25 %, vdané 20 % a ovdovělé jen cca 5 %.

Tabulka 5. Hospodařící domácnosti tvořené jednou neúplnou rodinou se závislými dětmi, v jejichž čele je žena

Hospodařící domácnosti tvořené 1 neúplnou rodinou se závislými dětmi, v jejichž čele je žena	Celkem	svobodné	vdané	rozvedené	ovdovělé	nezjištěno
Domácnosti s 1 závislým dítětem	171 771	50 296	31 297	80 772	9 326	53
Domácnosti se 2 závislými dětmi	66 185	10 639	16 189	36 025	3 323	5
Domácnosti se 3 závislými dětmi	9 737	1 711	2 410	5 057	557	
Domácnosti se 4 a více závislými dětmi	1 793	487	444	760	102	
Domácností celkem	249 486	63 133	50 340	122 614	13 308	58

Při sčítání se neshromažďovaly údaje o příjmech domácností, ty však statistický úřad rovněž získává a publikuje. Poslední dostupné údaje jsou z roku 2012 (označení tabulky ZUR0027UU).

Vybrané údaje jsou zde uvedeny v tabulce 6

Tabulka 6. Rozdělení domácností podle příjmových pásem (údaje z roku 2012)

PŘÍJMY DOMÁCNOSTÍ ZA ROK 2012 v Kč	Domácnosti celkem	Domácnosti podle čistého peněžního příjmu na osobu				
		Nejnižších 20%	Druhých 20%	Třetích 20%	Čtvrtých 20%	Nejvyšších 20%
HRUBÉ PENĚŽNÍ PŘÍJMY CELKEM	172 802	86 126	131 998	158 633	202 658	357 407
CELKOVÉ ČISTÉ PŘÍJMY	154 962	82 932	123 755	147 318	181 121	298 897

Z této tabulky lze zjistit, že průměrný měsíční čistý příjem na osobu u domácností spadajících do nejnižších 20 % je 6 911 Kč. U druhých 20 % je to 10 313 Kč, u třetích 20 % je to 12 277 Kč, u čtvrtých 20 % je to 15 093 Kč a u pátých 20 % je to 24 908 Kč.

Rozdíl mezi dvěma nejnižšími příjmovými pásmy je velmi významný a činí téměř 50 %.

Na stránkách statistického úřadu jsou rovněž dostupné údaje o rozvodovosti podle jednotlivých krajů (tabulka KR 03-01)

Vybrané údaje pro Zlínský kraj jsou uvedeny v tabulce 7.

Tabulka 7. Časová řada o sňatcích a rozvodech ve Zlínském kraji

Základní demo- grafické údaje	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Sňatky	2 731	2 804	2 706	2 966	2 710	2 568	2 564	2 404	2 420	2 383
Rozvody	1 532	1 420	1 618	1 536	1 593	1 461	1 472	1 415	1 327	1 381
Rozvody na 100 sňatků	56,1	50,6	59,8	51,8	58,8	56,9	57,4	58,9	54,8	58,0

Důležitým údajem je tzv. rozvodovost, tj. počet rozvodů na 100 sňatků. Z tabulky vyplývá, že dochází k meziročnímu kolísání této hodnoty, nicméně ve sledovaném období nikdy nebyla nižší než 50 % a v průměru se blíží 55 %.

Tato kapitola shrnuje vybrané statistické údaje o českých domácnostech a rozvodovosti. V jednotlivých tabulkách udává počet hospodařících domácností, počet neúplných domácností, počet neúplných domácností, v jejichž čele je žena a je rovněž uvedeno rozdělení domácností do příjmových pásem. Na závěr je uvedena tabulka s počtem sňatků a rozvodů ve Zlínském kraji.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 KVANTITATIVNÍ VÝZKUM

Praktická část bakalářské práce je zaměřena na matky samoživitelky, na jejich současnou situaci, jak zvládají své problémy po rozpadu manželství nebo odchodu partnera. Jak se vyrovnávají s různými těžkostmi, zda jsou schopné plnit funkci matky, jak zvládají vychovávat své děti. Jak a zda se zvratem životní události změnilo jejich postavení na trhu práce. Matky samoživitelky to v životě nemají jednoduché, veškerá zodpovědnost rodiny spadá na jejich bedra. Výzkumem jsou ověřovány dosavadní poznatky a jsou získávány osobní názory a zkušenosti matek samoživitelek.

5.1 Cíl výzkumu

Cílem mého výzkumu je zjistit:

- s jakými problémy se mohou potýkat matky samoživitelky,
- prozkoumat, jak se vyrovnávají se svou životní situací, jaká je jejich ekonomická situace a jak zvládají rodičovskou roli a výchovu dětí.

5.2 Výzkumný problém

1. Jaká je finanční situace neúplné rodiny z pohledu matky samoživitelky?
2. Jaké je uplatnění matek samoživitelek na trhu práce?
3. Jak ovlivňuje nepřítomnost otce chování dětí a jejich výchovu?
4. Jak zvládají matky samoživitelky svoji životní situaci?

5.3 Výzkumný soubor a způsob jeho výběru

Pro výzkum byly vybrány matky žijící v neúplné rodině. Respondentky byly vybírány v azylových domech ve Zlínském kraji. Některé azylové domy byly navštíveny osobně, kde při setkání jim bylo sděleno, o jaký výzkum se jedná a proč. Konkrétně se jedná o azylové domy v Uherském Brodě a Uherském Hradišti. V jiných azylových domech byly dotazníky předány pomocí emailu, po konzultaci s vedoucí azylového domu, a tyto byly následně obyvatelkami vyplněny. Jedná se o azylový dům v Bystřici pod Hostýnem, azylové domy ve Vsetíně, Otrokovicích a ve Valašském Meziříčí.

Dalším výběr byly náhodné respondentek přes internetové stránky vyplnto.cz. Dotazníkové internetové šetření probíhalo 14 dní a to od 25. 3. do 10. 4. 2015. Pro vyplňování dotaz-

níku nebyly stanoveny žádné restrikce (mohly ho vyplnit respondentky bez ohledu na místo pobytu).

5.4 Metoda výzkumu

Byla zvolena kvantitativní metoda. Touto technikou jsem se snažila získat co nejvíce respondentek, aby byly získané informace v co největším množství pro lepší posouzení výzkumných cílů. Pro získání údajů v co nejrychlejším čase byl použit dotazník, který se skládal z 24 otázek. Prvních pět otázek bylo informativních – získat přehled o stavu matky samoživitelky. Další otázky se týkaly čtyř výzkumných problémů.

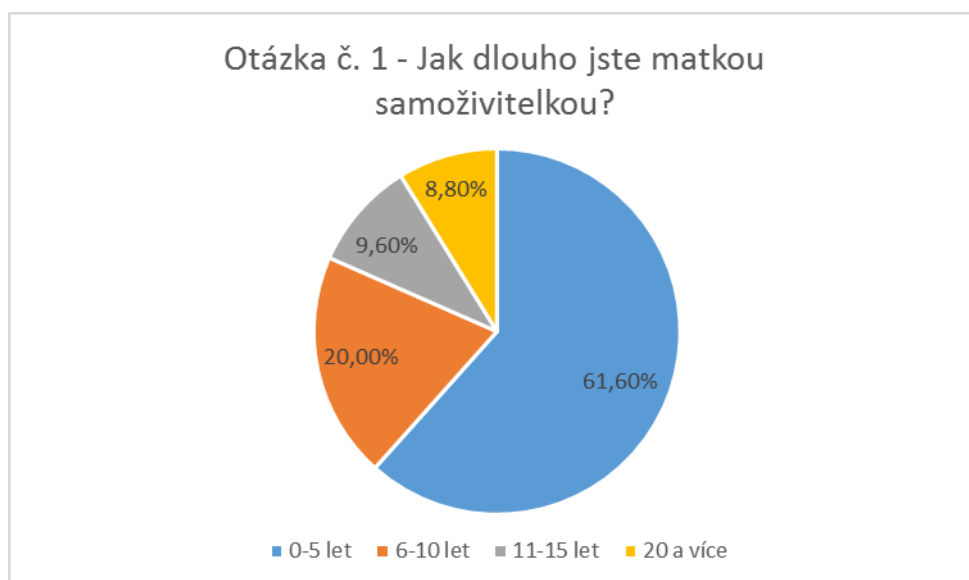
Otázky byly stylizovány tak, aby byly snadno pochopitelné a jednoduché. Pro otevření a uvolnění respondentek a získání co nejpřesnějších údajů byl dotazník anonymní.

Dotazník vyplnilo celkem 125 respondentek.

5.5 Analýza a interpretace dat

Položka č. 1: Jak dlouho jste matkou samoživitelkou?

Na položku č. 1 odpovídaly respondentky volnou formou. Setřídila jsem odpovědi do čtyř kategorií pro získání ucelenějších údajů. Přestože je tato otázka považována za informativní, můžeme z odpovědí vyvodit, že matky samoživitelky se po čase provdají, protože dle výsledků je zřejmé, že s délkou samoživitelství klesá jejich relativní podíl.

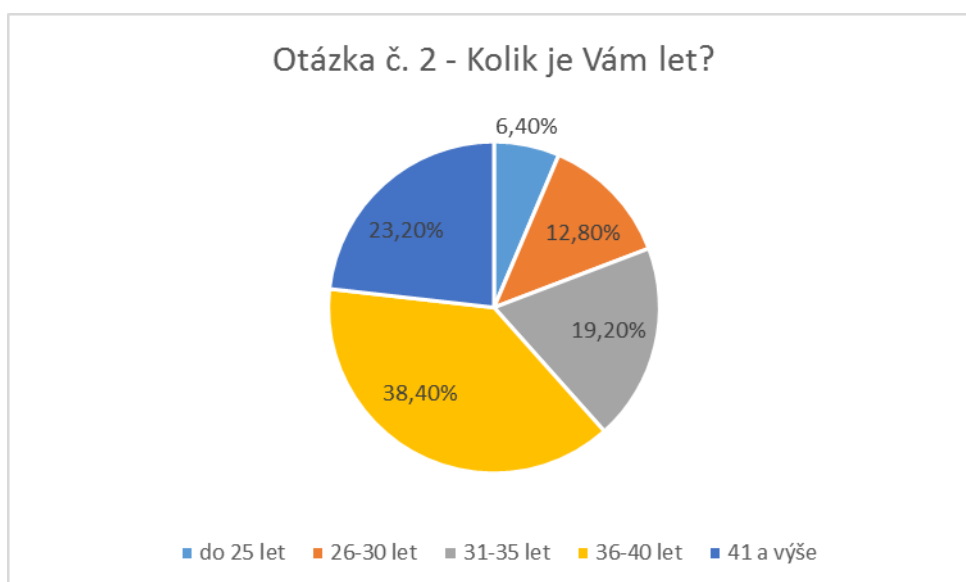

Obrázek 1. Délka samoživitelství

Položka č. 2: Kolik je Vám let?

Položka informativní, forma otevřená. Pro přehlednost byly odpovědi seskupeny do pěti skupin, které ukazuje následující graf. Z něhož můžeme posoudit, že věk počet matek samoživitelek stoupá.

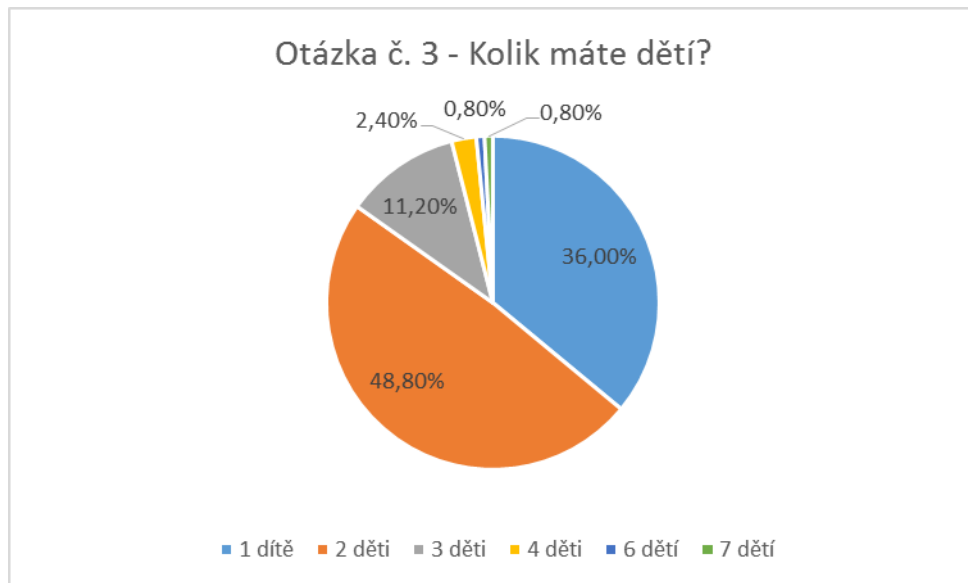
Snahou bylo zjistit, v jaké věkové kategorii jsou ženy, které se zúčastnily tohoto šetření. Ze zjištěných dat vyplývá, že nejpočetnější skupinou byly respondentky ve věku 31-35 let. Tento údaj docela dobře koresponduje s nynější společenskou situací, kdy se ženy vdávají později a tudíž i první narozené dítě přichází v pozdějším věku, než bylo dříve obvyklé.

Obrázek 2. Věk respondentek

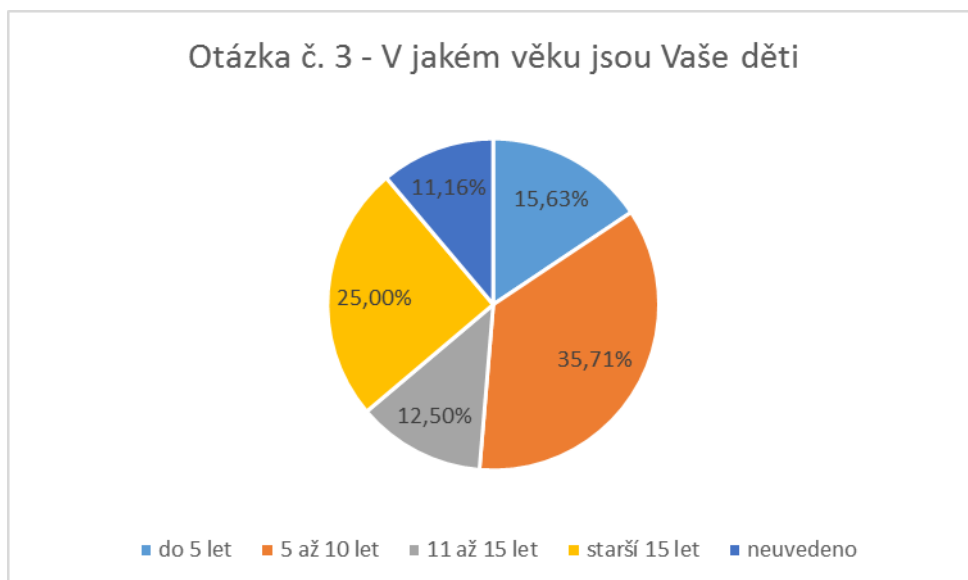
Položka č. 3: Kolik máte dětí a v jakém věku?

Položka měla formu otevřené odpovědi a měla informativní charakter. První graf (viz obrázek č. 3) nám znázorňuje, o kolik dětí se respondentky starají. Nejvíce matek samoživitelek se musí starat o dvě děti. Ty tvoří zhruba polovinu (48,8 %) respondentek. Na druhém místě jsou to ženy s jedním dítětem, přibližně 1/3 z nich (36 %). V dotazovaném souboru se objevily i rodiny se šesti a sedmi dětmi.

Obrázek 3. Rozložení počtu dětí ve zkoumaném souboru

V následujícím grafu (obrázek č. 4) je ukázáno, v jakém věkovém rozmezí jsou děti respondentek. V případě více dětí hranici věku dítěte ukazuje nejstarší potomek. Nejvíce zastoupenou kategorií jsou děti ve věku 5 – 10 let, což velmi dobře koresponduje s údajem o věku respondentek.

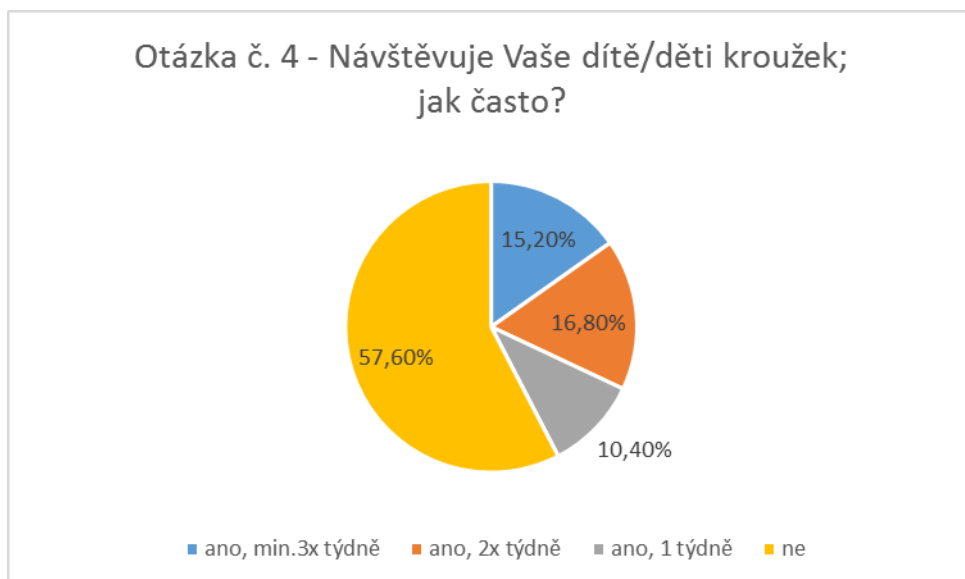

Obrázek 4. Rozložení výše věku dětí

Položka č. 4: Navštěvuje Vaše dítě/děti kroužek? Jaký a jak často?

Rovněž i tato položka měla formu otevřené odpovědi a měla informativní charakter. Odpovědi nám měly napovědět, jak je mimoškolní aktivita finančně náročná. Lze z ní usoudit, že pokud dítě nenavštěvuje žádný kroužek, je pravděpodobně finanční situace rodiny velmi slabá. Jaký kroužek navštěvuje, mělo rovněž nastínit finanční situaci, protože některé kroužky jsou finančně velmi náročné například hokej, jezdecký kroužek. Ze získaných dat vyplývá, že více než polovina dětí ze zkoumaného souboru žádný kroužek nenavštěvuje.

Ze získaných dat můžeme vidět, že více než polovina dětí (57,6 %) dotázaných matek samostatně nenavštěvuje žádný kroužek.

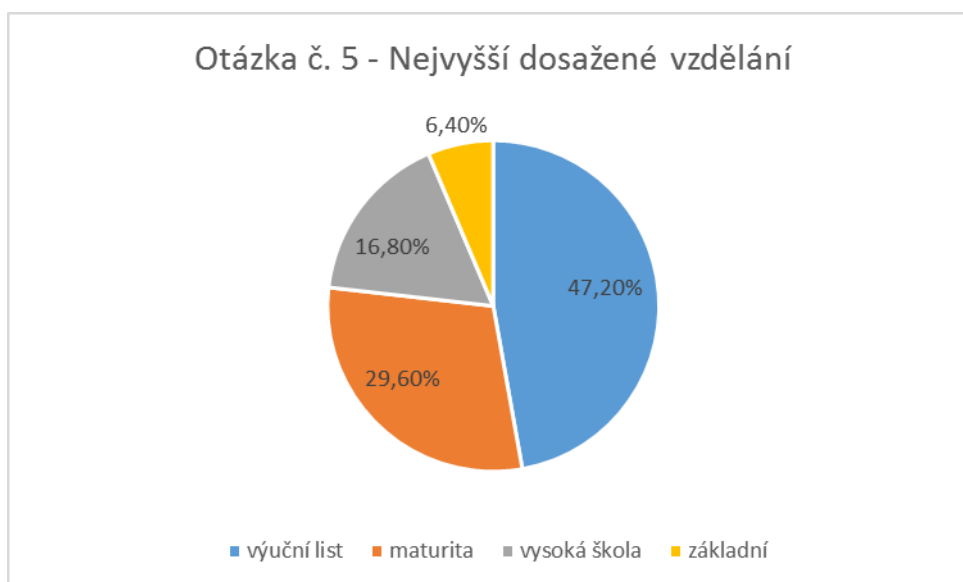

Obrázek 5. Frekvence návštěvnosti kroužků

Položka č. 5: Jaké máte ukončené vzdělání?

Tato položka byla polo uzavřená a respondentky měly na výběr ze čtyř možností. Jednalo se o ukončení vzdělání výučním listem, maturitním vysvědčením nebo vysokoškolské vzdělání. Pokud ani jedna položka matce samoživitelce nevyhovovala, měla možnost odpovědět volnou formou. Na volnou odpověď reagovalo 8 žen stejnou odpovědí – základní vzdělání.

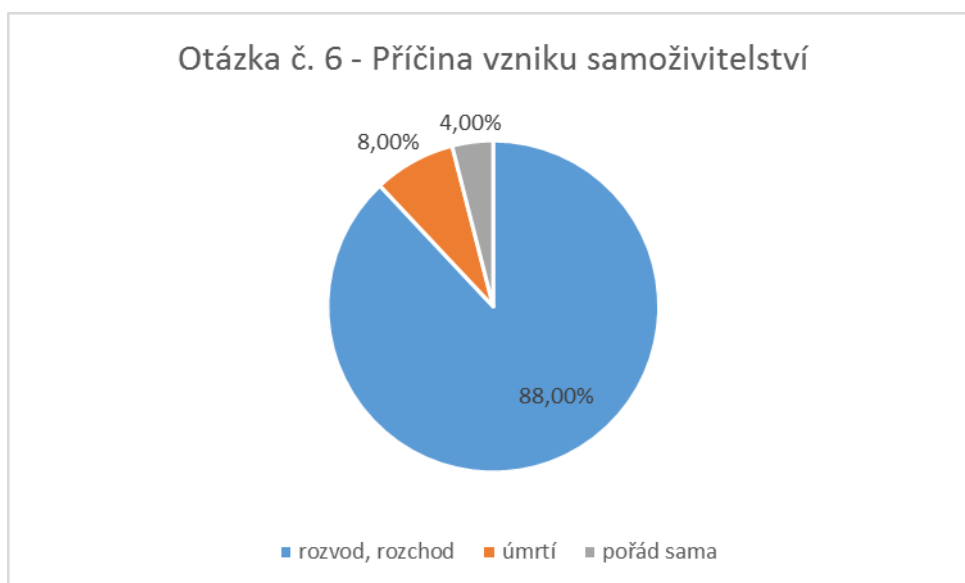
Položka má informativní charakter, ale již se dotýká první výzkumné otázky, která je zaměřená na finanční situaci matek samoživitelek. Ze získaných dat vidíme, že více než polovina respondentek má vzdělání nižšího stupně (53,6 %), což naznačuje, že pravděpodobně budou i v nižší příjmové skupině.

Obrázek 6. Nejvyšší dosažené vzdělání

Položka č. 6: Jakým způsobem jste se stala matkou samoživitelkou?

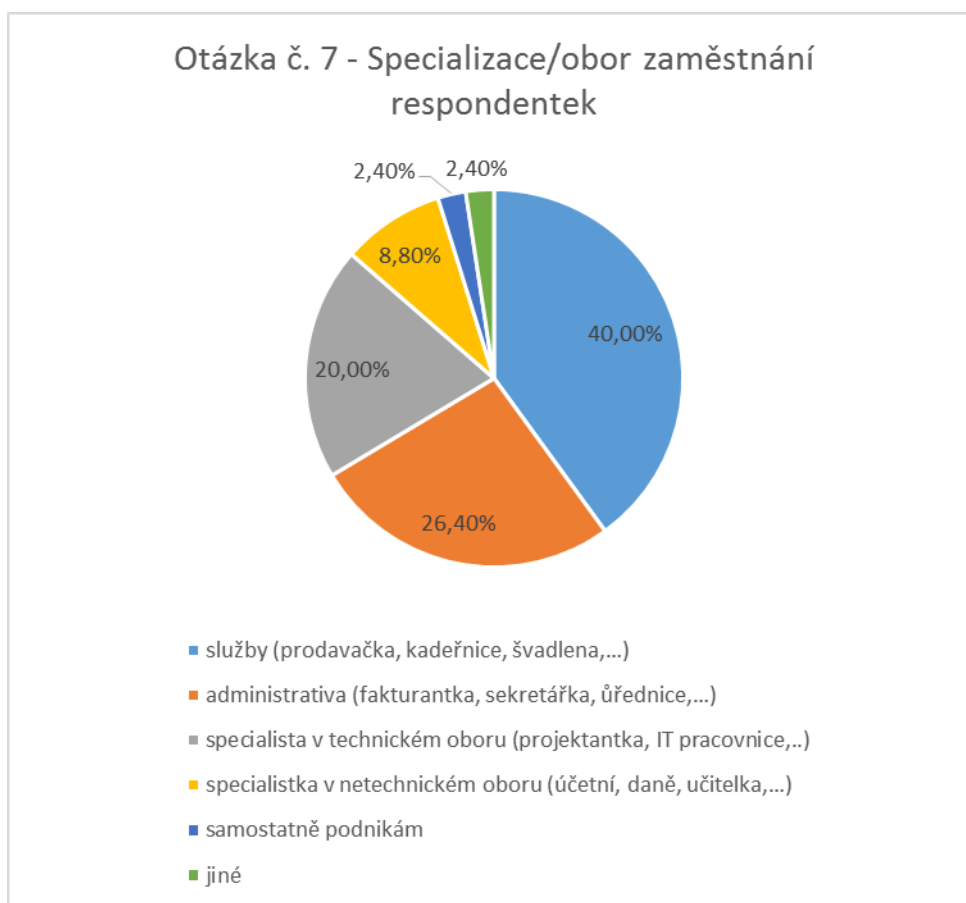
Rovněž i tato položka měla polo uzavřenou formu a byla informativní. Uzavřené odpovědi byly: „ukončení manželství rozvodem“ a „úmrťm partnera či manžela“. Třetí možnost byla napsat volnou odpověď. V té se nejčastěji objevily odpovědi „rozchod s partnerem“ (tyto odpovědi byly přiřazeny k první možnosti) a „pořád sama“ (tyto odpovědi vytvořily samostatnou skupinu). Rozložení odpovědí vyjadřuje následující graf, ze kterého vyplývá, že nejčastějším způsobem vzniku samoživitelství je rozvod nebo rozchod partnerů.

Obrázek 7. Příčina vzniku samoživitelství

Položka č. 7: Dotaz na specializaci/obor zaměstnání?

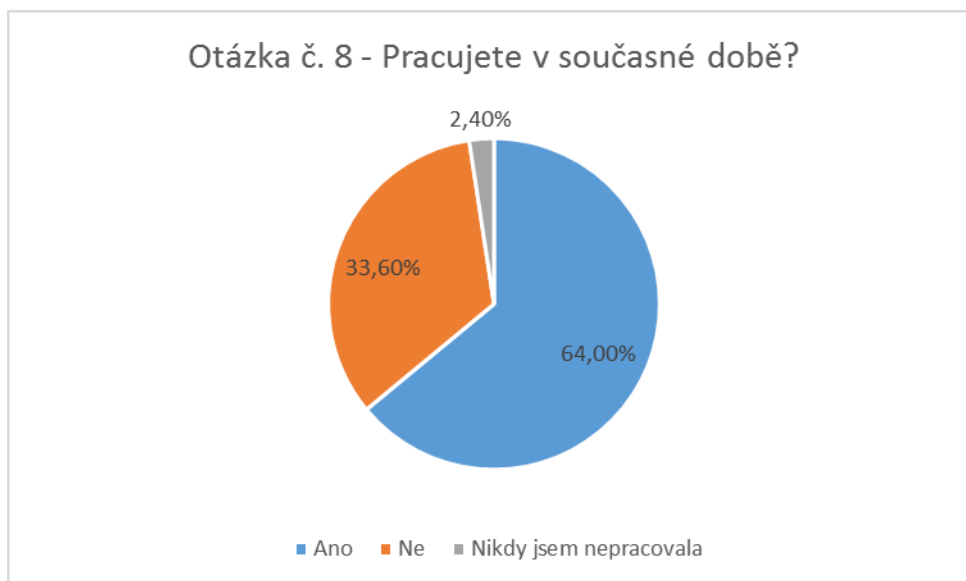
Tato položka se vztahuje ke druhé výzkumné otázce. Podle zaměstnání můžeme odhadnout, zda má respondentka nízký, střední nebo vysoký plat. Musíme samozřejmě vzít v úvahu, že výjimka potvrzuje pravidlo a že i například žena, která ukončila vzdělání výučním listem, může mít vyšší plat, než jaký je předpokládáný. Ve zkoumaném souboru respondentek jednoznačně převažují ženy, zaměstnané ve službách (40 %), následované pracovnicemi v administrativě (26,4 %) a specialistkami v technickém oboru (20 %). Z dat lze usoudit, že ve službách patrně panuje na pracovním trhu převis nabídky nad poptávkou a naopak po účetních, daňářích a učitelkách je poptávka.

Obrázek 8. Respondentky podle specializace/oboru zaměstnání

Položka č. 8: Pracujete v současné době?

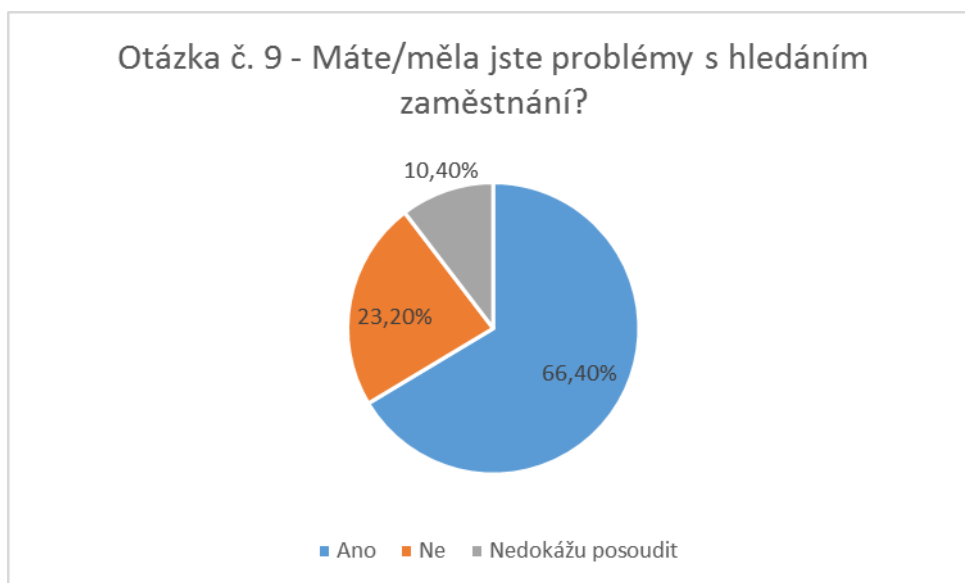
Položka patří k výzkumné otázce číslo 2. Je položena formou uzavřené otázky s možností tří odpovědí. Jednoznačně nám ukazuje, kolik z dotázaných respondentek pracuje či nepracuje. Za pozitivní můžeme považovat, že více než polovina (64 %) matek samoživitelek je zaměstnaná.

Obrázek 9. Podíl pracujících a nepracujících respondentek

Položka č. 9: Máte/měla jste problém při hledání zaměstnání?

Tato položka souvisí s výzkumnou otázkou č. 2. Je rovněž položena formou uzavřené otázky s možností tří jednoduchých odpovědí. Ze získaných dat lze vyvodit, že při hledání zaměstnání se matky samoživitelky setkávají s problémy, dvě třetiny (66,4 %) kladných odpovědí z dotázaných je významný údaj. Problémy neměla méně než $\frac{1}{4}$ dotazovaných (23,2 %).

Obrázek 10. Existence problémů při hledání zaměstnání

Položka č. 10: S jakými problémy jste se potýkala při hledání zaměstnání?

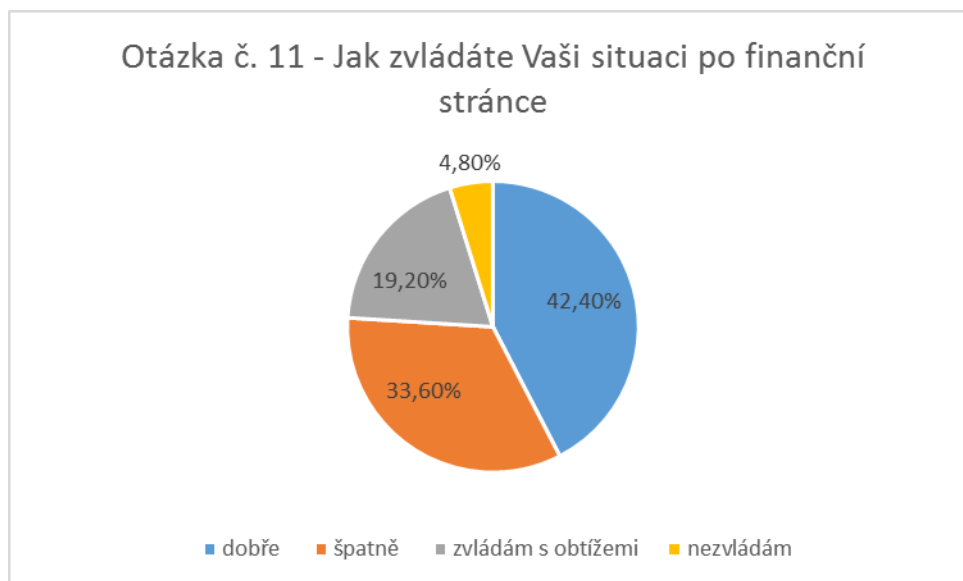
Dotazníková položka byla položena formou polo uzavřené otázky a respondentky mohly zaškrtnout více odpovědí. Dotýkala se druhé výzkumné otázky. Na výběr byly tři možnosti a ve čtvrté se jednalo o volnou odpověď respondentky. V této čtvrté možnosti se opakovaly pouze 3 varianty odpovědí („zatím jsem nepracovala“, „žádné problémy“ a „jiné“), takže jim byly přiřazeny samostatné kategorie. Nejčastějšími problémy při hledání zaměstnání jsou: nevyhovující pracovní doba, finanční stránka a obavy zaměstnavatele z absencí kvůli dětem. Tyto tři nejčastější problémy představují 90 % všech odpovědí.

Obrázek 11. Obvyklé problémy při hledání zaměstnání

Položka č. 11: Po finanční stránce zvládáte Vaši situace jako matka samoživitelka?

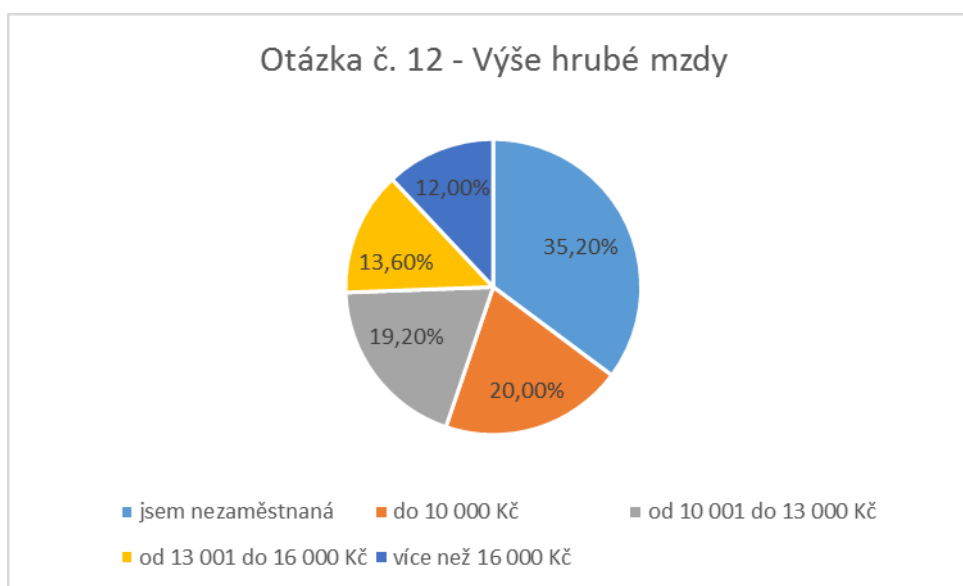
Položka je součástí první výzkumné otázky. Je položena formou uzavřené otázky. Z odpovědí respondentek vyplývá, že přibližně jen 2/5 svou finanční situaci zvládají dobře (42,2 %). Zbývající 3/5 zvládají finanční situaci nedostatečně. Alarmující je, že se vyskytly i odpovědi v kategorii „nezvládám“. Naštěstí jich bylo jen 6.

Obrázek 12. Zvládání finanční situace

Položka č. 12: Jaká je vaše hrubá mzda?

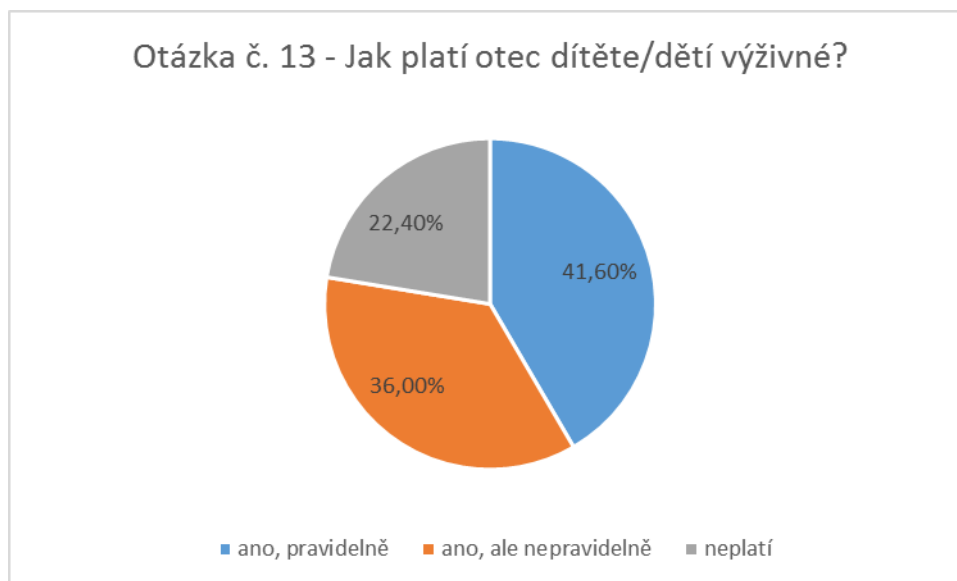
Položka je součástí první výzkumné otázky a je položena formou uzavřené otázky. Ze získaných dat vyplývá, že největší skupinu tvoří nezaměstnané matky – přibližně 1/3 z dotazovaných (35,2 %). Téměř stejně jsou zastoupeny dvě nejnižší skupiny, tj. „do 10 000 Kč“ a „od 10 001 do 13 000 Kč“, shodně po 1/5 (20 % resp. 19,2 %). Více než 16 000 Kč měsíčně si vydělá jen 12 % z dotázaných. Porovnáme-li tyto údaje s oficiální průměrnou hrubou mzdou ve 4. čtvrtletí 2014, která byla ve výši 27 200, pak téměř s jistotou můžeme říci, že žádná z dotazovaných žen nedosahuje ani průměrného výdělku a většina z nich má příjmy hluboko pod tímto průměrem. Tento závěr koresponduje s tím, že ženy jsou obecně hůře placeny než muži. Rovněž to ukazuje, že bez sociálních dávek a výživného nejsou schopny svoji finanční situaci zvládnout.

Obrázek 13. Výše hrubé mzdy

Položka č. 13: Otec Vašeho dítěte či dětí, platí pravidelně výživné?

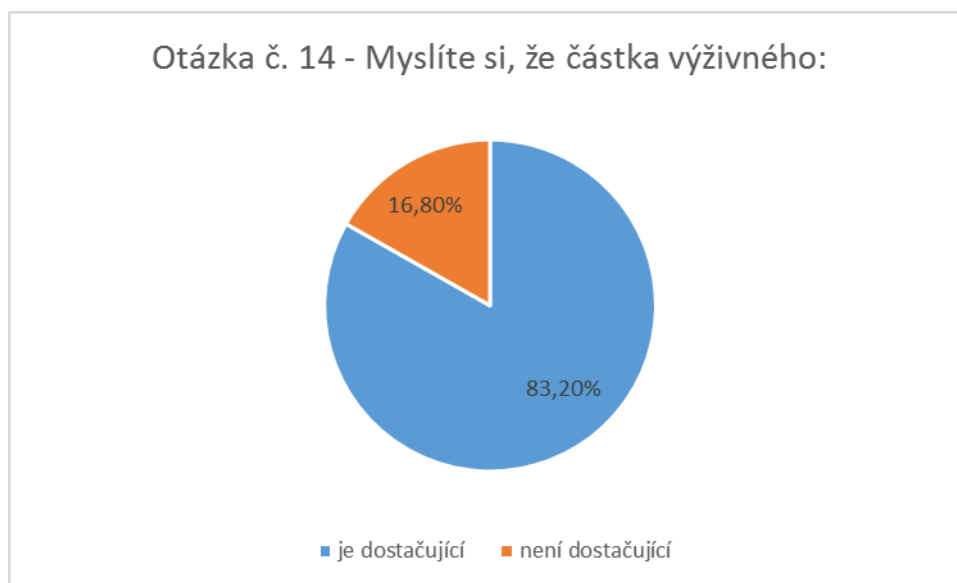
Tato dotazníková položka souvisí s první výzkumné otázky. Byla realizována formou uzavřené otázky s možností 3 odpovědí. Pouze přibližně 2/5 z respondentek (41,6 %) uvedlo, že dostává pravidelně dávky výživného, více než 1/5 (22,4 %) uvedla, že otec výživné vůbec neplatí. Tyto peníze pak samozřejmě v rodinném rozpočtu chybí.

Obrázek 14. Pravidelnost placení výživného

Položka č. 14: Myslíte si, že částka výživného je dostačující či nedostačující?

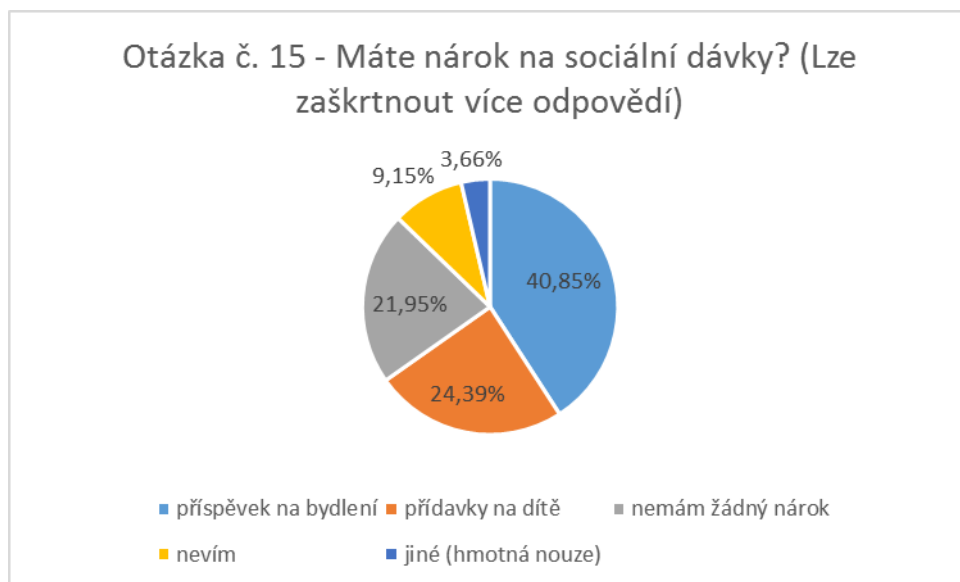
Položka související s první výzkumnou otázkou a byla realizována formou uzavřené otázky. Z odpovědí vyplývá, že více než 4/5 respondentek (83,2 %) považuje výši výživného za dostatečnou a pouze necelých 17 % za nedostatečnou. Zdá se, že pokud by bývalí partneři hradili své závazky vůči dětem pravidelně a včas bylo by po finanční stránce vše v pořádku.

Obrázek 15. Názor na dostatečnost výše výživného

Položka č. 15: Máte nárok na sociální dávky?

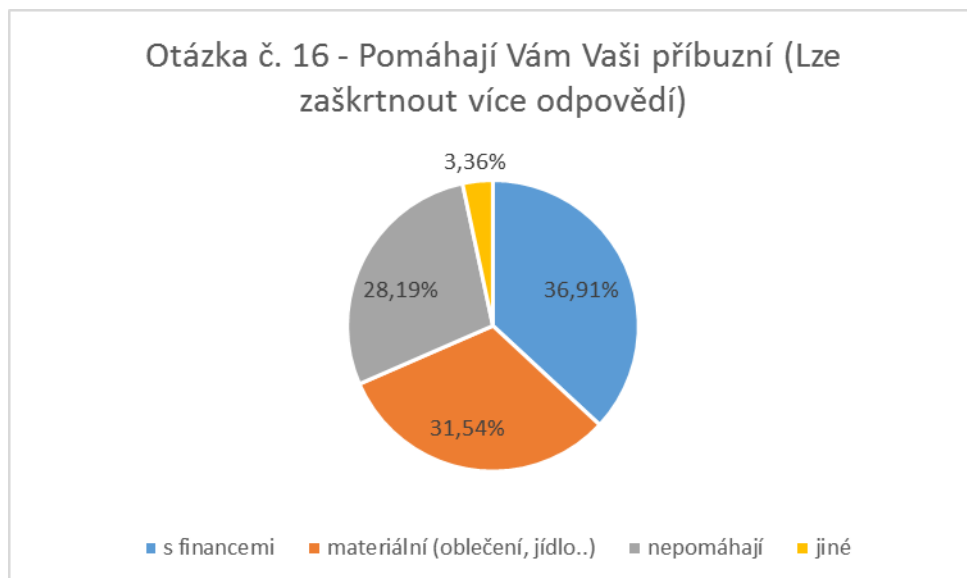
Tato dotazníková položka měla podobu polozavřené otázky s více možnými odpověďmi a mohly svoji odpověď doplnit. Souvisí s prvním výzkumnou otázkou. Jako doplnění se vyskytl jen jeden druh odpovědi, a to „hmotná nouze“. Nejčastěji frekventovanými odpověďmi byly „příspěvek na bydlení“ a „přídavky na dítě“, jedna z nich se vyskytla téměř ve 2/3 případů (65,24 %). Přibližně 1/5 z dotazovaných (21,95 %) nemá nárok na žádné sociální dávky a téměř 1/10 matek (9,15 %) zřejmě ani netuší, že by mohly svou finanční situaci sociálními dávkami zlepšit.

Obrázek 16. Pobírání sociálních dávek

Položka č. 16: Pomáhají Vám Vaši příbuzní?

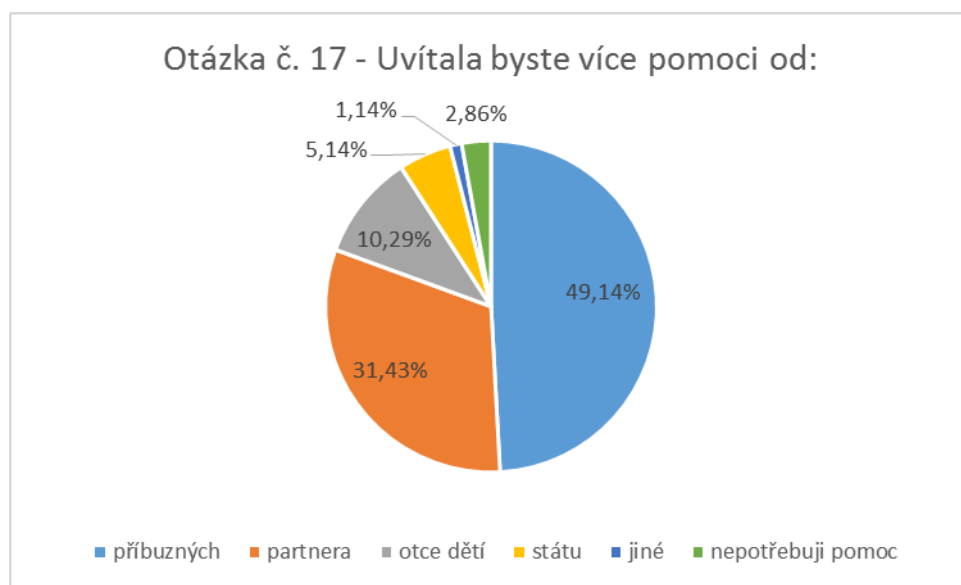
Respondentky mohly odpovědět na dotaz zaškrtnutím více možností a mohly i připsat svou odpověď. Položka byla položena formou polozavřené otázky, s možností specifikovat, jak jinak jim příbuzní pomáhají. V tomto případě se vyskytla jen jedna kategorie odpovědi, a to „s hlídáním dětí“. Položka souvisí s první výzkumnou otázkou. Ze získaných dat vyplývá, že je matkám samoživitelkám pomáháno jak finančně tak i materiálně. V zastoupení těchto odpovědí je jen malý rozdíl a spolu dosahují více jak 2/3 odpovědí (36,91 % resp. 31,54 %). Smutnou skutečností je to, že u téměř 1/3 respondentek (28,19 %) se příbuzní nepodílejí na žádné pomoci. To svědčí o tom, že i jejich původní rodiny se pravděpodobně potýkají s problémy funkčnosti.

Obrázek 17. Jak pomáhají příbuzní

Položka č. 17: Od koho byste přivítali pomoc?

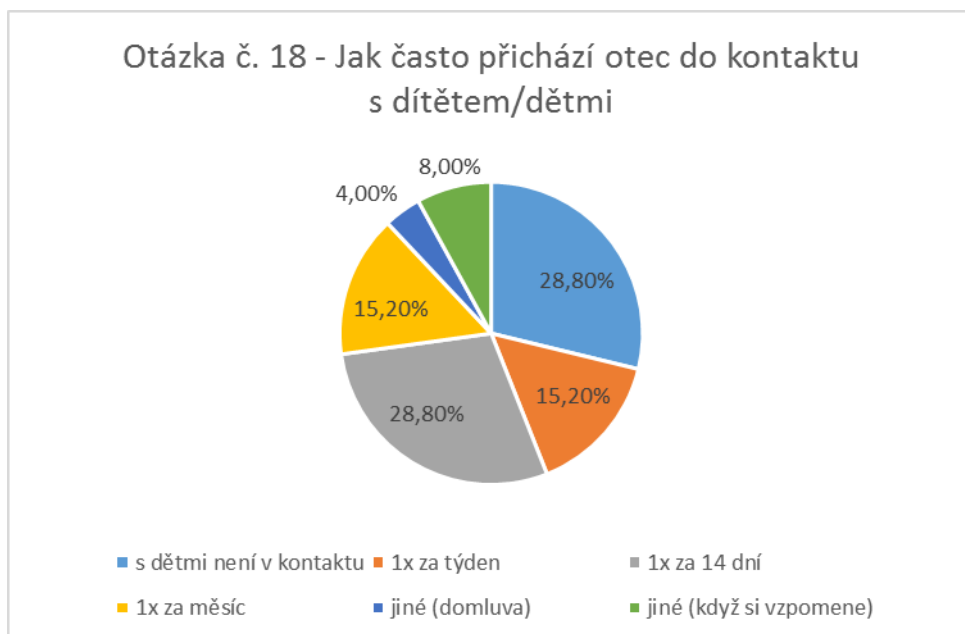
Dotazníková položka byla pokládána jako polozavřená otázka s možností zaškrtnout více odpovědí. Souvisí s první výzkumnou otázkou. Respondentky by nejvíce přivítaly pomoc od příbuzných – téměř $\frac{1}{2}$ (49,14 %), dále pak od současného partnera – téměř $\frac{1}{3}$ (31,43 %). V kategorii „jiné“ se objevily odpovědi „nepotřebuji pomoc“ (z důvodu vyšší četnosti byla tato odpověď zařazena do samostatné kategorie), a několik různých odpovědí (například „od školského úřadu“), které zůstaly v kategorii „jiné“.

Obrázek 18. Od koho by respondentky uvítaly větší pomoc

Položka č. 18: Jak často přichází otec dítěte/děti do kontaktu s dítětem/děťmi?

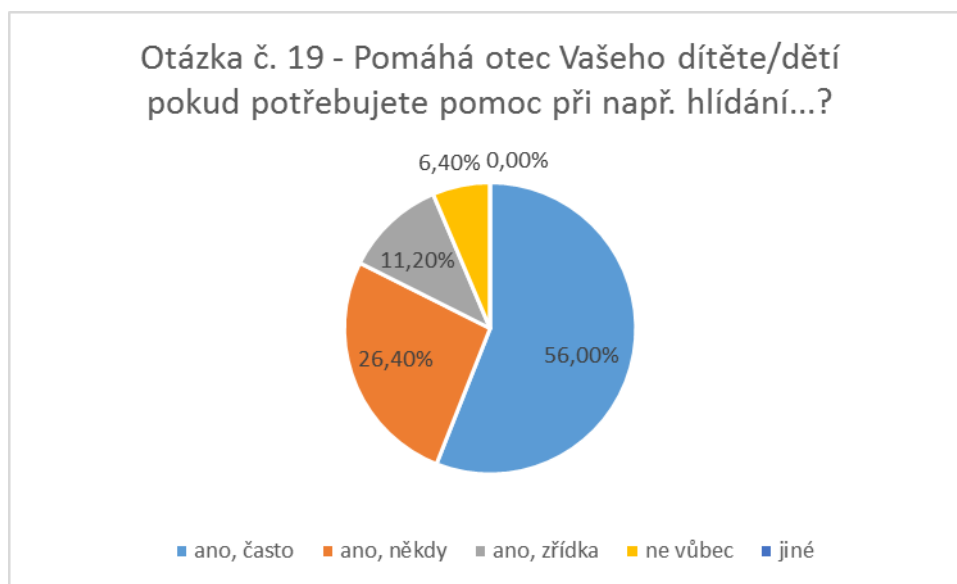
Položka se vztahuje k výzkumné otázce č. 3. Formou položené otázky chceme vědět, zda a jak často se otec s dítětem stýká, což nám napoví, jaký má otec vztah k výchově dítěte a jaký je jeho podíl na výchově. V kategorii „jiné“ mohly respondenty odpovědět dle svého uvážení. Vyskytly se zde pouze dva typy odpovědí, takže jim byly vyhrazeny samostatné kategorie. Nejčastějšími odpověďmi bylo, že se otec s dítětem nestýká a že otec se stýká s dětmi 1x za 14 dní, obě odpovědi se vyskytly stejně často, přibližně v 29 % případech. Z výsledků šetření lze dále usoudit, že podíl otců na výchově je většinou nízký, protože jen přibližně 15 % se s dětmi stýká pravidelně každý týden.

Obrázek 19. Frekvence kontaktu otce s dítětem/děťmi

Položka č. 19: Pomáhá otec Vašeho/děti pokud potřebujete pomoc např. hlídání, vedení do kroužku, výchova?

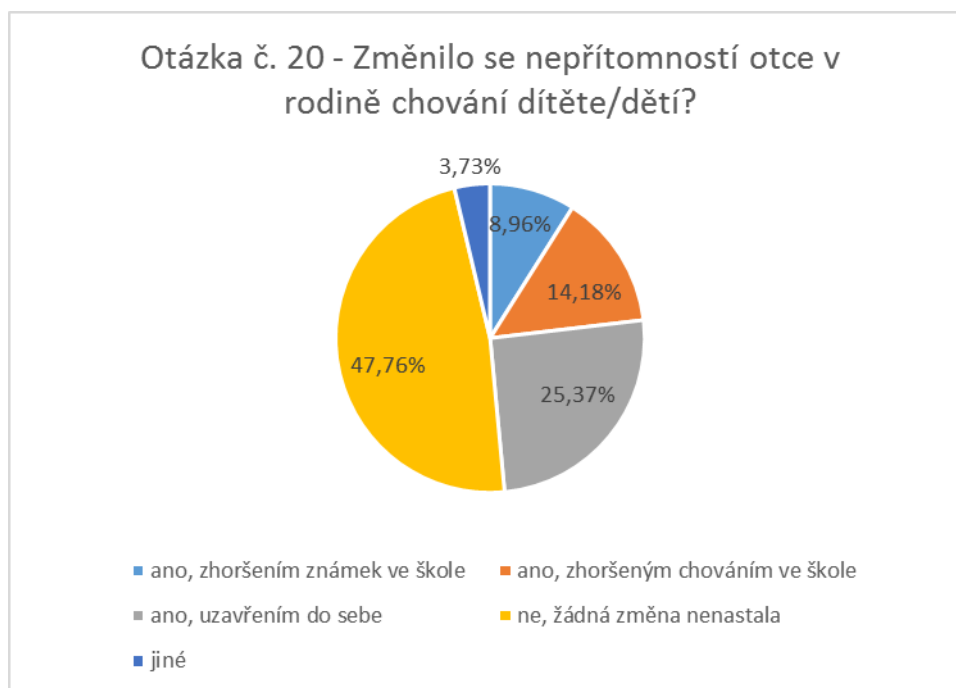
Dotazníková položka souvisí s třetí výzkumnou otázkou. Je položena formou polozavřené otázky. V tomto případě možnost doplnit jinou odpověď nevyužila žádná respondentka. Všechny zaškrtnly jednu z konkrétních navržených odpovědí. Zajímavé je, že více než polovina respondentek (56 %) odpověděla, že otec dítěte pomáhá často, čtvrtina (26,4 %) odpověděla „jen někdy“; „zřídka“ nebo „vůbec ne“ odpověděla necelá pětina (17,8 %) respondentek. Tyto odpovědi nejsou zcela v souladu s předcházející položkou, která se týkala frekvence styku otce s dítětem/děti. Postavíme-li proti sobě údaj „častá pomoc“ (56 %) proti údajům „1 × za týden“ (15 %) a „1 × 14 dní“ (29 %), najdeme zde jakousi disproporci, kterou je těžké vysvětlit. Snad je to způsobeno tím, že takováto jednorázová výpomoc není matkami považována za kontakt otce s dítětem (chybí aktivita ze strany otce, přijde na žádost matky).

Obrázek 20. Jak často pomáhá otec, potřebujete-li pomoc

Položka č. 20: Změnilo se nepřítomností otce v rodině chování Vašeho dítěte/děť?

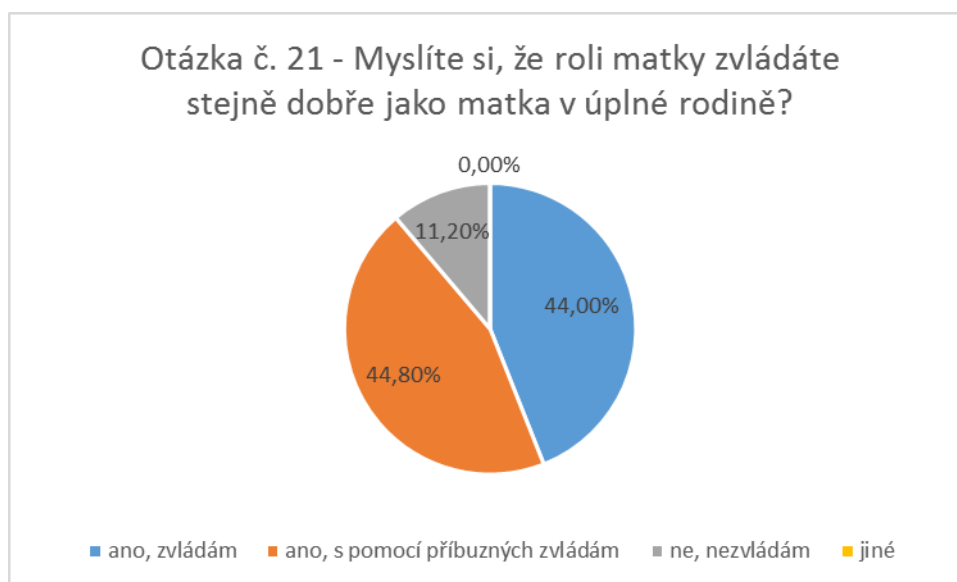
Respondentky zodpověděly položku formou polozavřené otázky s možností uvedení vlastní odpovědi. Souvisí se třetí výzkumnou otázkou. Poněkud neočekávané je, že téměř polovina respondentek (47,76 %) uvedla, že se na dítěti žádná negativní změna neobjevila. U dalších dětí se objevilo zhoršení známek ve škole, zhoršené chování ve škole, uzavření se do sebe. U možnosti „jiné“ se objevilo několik různých odpovědí, například změna dítěte po psychické stránce, úleva, více zlobí, nebo že dítě poznalo svého vlastního otce ve věku 19 let. Vzhledem k jejich rozdílnosti nebyly dále kategorizovány. Ze získaných odpovědí lze usoudit, že nepřítomnost otce má vliv na chování dítěte, ale není nutno tento vliv přeceňovat.

Obrázek 21. Jak se změnilo chování dítěte

Položka č. 21: Myslíte si, že roli matky zvládáte stejně dobře jako matka z úplné rodiny?

Tato položka souvisí se čtvrtou výzkumnou otázkou. Respondentky na ni odpovídaly formou položenou otázky. Všechny využily jednu z uvedených konkrétních odpovědí, žádná z nich nevyužila možnost „jiné“. Téměř 90 % uvedlo, že svoji roli matky zvládá (88,8 %), byť třeba i s pomocí příbuzných. Naopak jen více než desetina (11,2 %) uvedla, že roli matky nezvládá. To je přibližně 2 × více než u položky 11 – Jak zvládáte svoji finanční situaci. Z těchto dat lze usoudit, že nejen špatná finanční situace přispívá k tomu, že matky nezvládají svoji roli.

Obrázek 22. Zvládáte roli matky stejně dobře jako matka v úplné rodině?

Položka č. 22: Jste jako matka samoživitelka na trhu práce znevýhodňována?

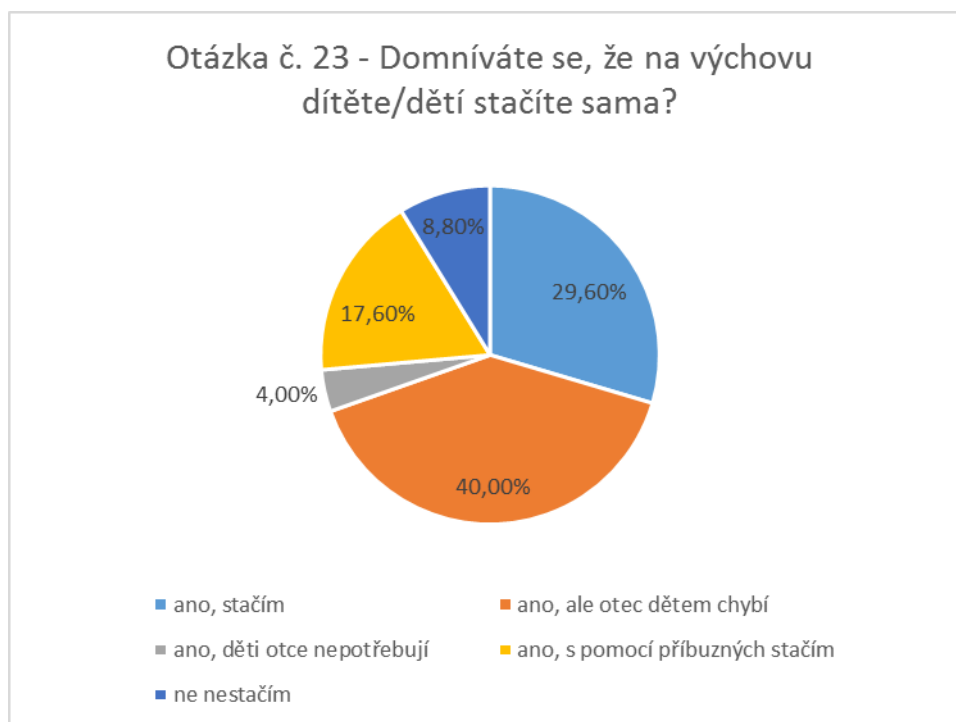
Položka souvisí se čtvrtou výzkumnou otázkou. Byla zvolena forma uzavřené otázky. Z výsledků dotazníkové šetření vyplynulo, že téměř polovina (48 %) respondentek se cítí jako matka samoživitelka na trhu práce znevýhodňována. Naopak, jen necelá pětina (17,6 %) se domnívá, že netrpí znevýhodněným postavením na pracovním trhu, zbylá část nedovede situaci posoudit nebo na otázku nezodpověděla. Porovnáme-li tyto údaje s položkou 9 – Máte/měla jste problémy při hledání zaměstnání, zjistíme, že spolu docela dobře korespondují, protože na tuto položku odpovědělo cca 2/3 respondentek (66,4 %), že mělo problémy s hledáním zaměstnání.

Obrázek 23. Jste znevýhodňována na trhu práce?

Položka č. 23: Domníváte se, že na výchovu dítěte/děti stačíte sama?

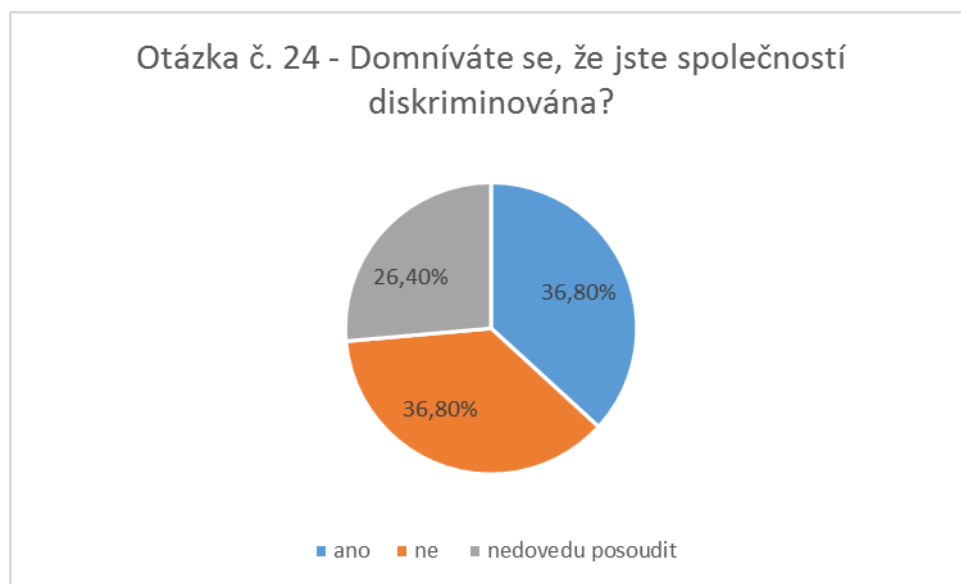
Dotazníková položka souvisí se čtvrtou výzkumnou otázkou. Je kladena formou uzavřené otázky. Největší zastoupení měla odpověď „ano, ale otec dětem chybí“, celkem se vyskytla ve 2/5 odpovědí (40 %). To, že na výchovu samy nestačí, uvedla necelá desetina respondentek (8,8 %). Tento údaj je dobře koresponduje s položkou 21 – Myslíte si, že roli matky zvládáte stejně dobře jako matka v úplné rodině, na kterou odpověděla negativně rovněž přibližně desetina (11,2 %) respondentek. Zajímavý je rovněž údaj u odpovědi „ano, děti otce nepotřebují“, který je naštěstí docela nízký – takto odpověděla jen 4 % respondentek. Celkově lze říci, že na 90 % matek z výzkumného souboru se domnívá, že na výchovu dětí stačí sama.

Obrázek 24. Stačíte na výchovu sama?

Položka č. 24: Domníváte se, že jste společností diskriminována?

Položka se týká čtvrté výzkumné otázky. Při odpovědi na tuto položku měly respondentky na výběr ze tří možností. Odpovědi byly téměř rovnoměrně rozloženy mezi všechny tři možnosti, s mírným poklesem u „nedovedu posoudit“. To, že se více jak 1/3 respondentek (36,8 %) považuje za společností diskriminovanou, není pro společnost dobrým vysvědčením. I tak je to však poměrně nízké číslo, které není v dobré relaci s odpověďmi na položku 22 – Jste jako matka samoživitelka na trhu práce znevýhodňována (téměř polovina odpověděla, že se cítí znevýhodňována), položku 11 – Jak zvládáte svoji finanční situaci (více jak polovina ji zvládá špatně, s obtížemi, nebo ji nezvládá) a položku 9 – Máte/měla jste problémy s hledáním zaměstnání (dvě třetiny uvedly, že měly problémy). Podle těchto položek by se diskriminována měla cítit nejméně polovina dotazovaných. O důvodech tohoto rozdílu lze jen spekulovat. Snad to lze vysvětlit tím, že se chybějící diskriminované ženy skrývají v položce „nedovedu posoudit“.

Obrázek 25. Jste společností diskriminována?

5.6 Shrnutí výzkumného šetření

Na počátku výzkumu byly stanoveny čtyři výzkumné okruhy. Dotazníkovým šetřením bylo zjištěno následující:

1. Výzkumná otázka – Jaká je finanční situace neúplné rodiny z pohledu matky samoživitelky?

Tohoto výzkumného problému se týkaly položky dotazníku č. 11, 12, 13, 14, 15, 16 a 17. Rodinné příjmy jsou tvořeny mzdou (pokud byly matky zaměstnané), sociálními dávkami a výživným. Nezaměstnaných matek bylo 35 % a tyto rodiny byly tedy zcela odkázány na sociální dávky, výživné a případnou pomoc od příbuzných. Mzda u 20 % matek z výzkumného souboru se pohybovala na hranici minimální mzdy (od 1. 1. 2015 činí minimální mzda 9500 Kč měsíčně), Dalších téměř 20 % mělo příjmy v rozmezí 10 – 13 tisíc Kč, 13 % mělo příjmy v rozmezí 13 – 16 tisíc a jen 12 % mělo příjmy vyšší než 16 tisíc Kč měsíčně. Byla-li průměrná mzda ze 4. čtvrtletí 2014 ve výši 27 200 Kč, pak je vidět, že mzda samoživitelek je velmi nízká v porovnání s průměrem. Na sociální dávky nedosáhlo téměř 22 % samoživitelek. Toto zjištění je dobře koresponduje s příjmy (cca 25 % mělo příjmy vyšší než 13 tisíc Kč) a pravidelností placení výživného (téměř 42 % platí výživné pravidelně). Zbýlých 78 % rodin je na dávkách plně závislé. Co se týká výživného, pak s jeho výší je 83 % respondentek spokojeno a jen cca 17 % jeho výši považuje za nedostatečnou. Horším zjištěním však je, že u 22 % rodin otec výživné vůbec neplatí. Často musejí samoživitelkám pomáhat i příbuzní. Aktivní pomoc a to buď přímo finanční, nebo materiální uvedlo 69 % samoživitelek. Na druhou stranu na 28 % uvedlo, že jim příbuzní vůbec nepomáhají a zbytek uvedl jinou pomoc. Když se měly samoživitelky samy ohodnotit, jak zvládají svoji finanční situaci, tak jen 42 % z nich uvedlo, že ji zvládají dobře, většina z nich uvedla, že situaci zvládají špatně nebo s obtížemi a necelých 5 % uvedlo, že finanční situaci vůbec nezvládá. Matky samoživitelky by uvítaly větší pomoc od příbuzných a současného partnera – tyto odpovědi vybralo 80 % z nich. Pouze 10 % by uvítalo větší pomoc od otce dětí a 5 % od státu. Necelá 3 % uvedla, že žádnou pomoc nepotřebují. Ze zjištěných dat lze tedy učinit závěr, že většina dotazovaných matek samoživitelek svoji finanční situaci zvládá, ovšem za účinné pomoci příbuzných a s pomocí sociálních dávek. Podmínkou je rovněž i pravidelného placení výživného na dítě či děti. V porovnání s úplnou rodinou jsou však tyto neúplné rodiny na tom finančně hůře.

2. Výzkumná otázka – Jaké je uplatnění matek samoživitelek na trhu práce?

Tohoto výzkumného problému se dotýkaly položky č. 7, 8, 9 a 10. Zjišťovali jsme, zda jsou respondentky zaměstnané, jaké je jejich pracovní zaměření a zda měly potíže při hledání zaměstnání. Zaměstnaných matek samoživitelek bylo ve zkoumaném souboru 64 %, doposud nikdy nebylo zaměstnaných jen cca 2 % z dotazovaných. Při hledání zaměstnání uvedlo více jak 66 % respondentek, že měly problémy, 23 % problémy nepocítilo a zbytek toto nedokázal posoudit. Nejčastěji uváděnými problémy bylo „nevyhovující pracovní doba“, „finanční stránka“ a „obavy zaměstnavatele z absencí kvůli dětem“ Tyto důvody se objevily v 90 % případů. Nejvíce matek uvedlo jako obor zaměstnání služby – celkem 40 %. V administrativě by našlo uplatnění na 26 %, specialistek v technickém oboru bylo 20 % a v netechnickém oboru na 9 %. Přibližně 2 % žen samostatně podnikalo, zbytek uvedl jiný obor zaměstnání. Ze získaných dat lze usoudit, že matky s vyšší kvalifikací a pro zaměstnavatele atraktivní specializací mají menší problémy při hledání zaměstnání. Mohou si totiž obvykle svoji práci rozložit podle potřeb rodiny. Třetina nezaměstnaných žen ukazuje, že kvůli péči o dítě se musela podřídit podmínkám života neúplné rodiny, a nebylo možné podřídit se podmínkám trhu práce, kdy zaměstnavatelé žádají flexibilitu, pracovní dobu dle okamžitých potřeb firmy, práci přesčas a dávají přednost raději lidem, kteří nejsou vázáni péčí o dítě, a kteří se snadněji podvolí pracovním podmínkám. Uplatnění matek samoživitelek na trhu práce v porovnání s ostatními ženami je obtížnější. Musí totiž především dát přednost rodině a výchově dětí před požadavky trhu práce.

3. Výzkumná otázka – Jak ovlivňuje nepřítomnost otce chování dětí a jejich výchovu?

Tohoto výzkumného problému se týkaly položky č. 18, 19 a 20. Zjišťovali jsme, jak často přichází otec do kontaktu s dítětem, jak pomáhá s výchovou a jak matky hodnotí změnu chování dítěte po osamostatnění. Nejčastěji uváděná frekvence styků otce s dítětem/děťmi byla 1 × za 14 dní, toto uvedlo téměř 29 % respondentek. Stejně procento však uvedlo, že otec není s dětmi vůbec v kontaktu. Přibližně po 15 % respondentek uvedlo, že se otec stýká s dětmi 1 × za týden a 1 × za měsíc. Na 12 % respondentek uvedlo jinou frekvenci (podle domluvy, když si vzpomene). Na otázku zda otec dítěte pomáhá, pokud potřebujete pomoc, uvedlo 56 % respondentek, že pomáhá často. 26 % uvedlo, že pomáhá někdy, 11 % že pomáhá zřídka a 6 % že nepomáhá vůbec. Při hodnocení vlivu nepřítomnosti otce na chování dítěte uvedlo téměř 48 % matek, že nenastala žádná změna v chování dítěte, 52 %

uvedlo, že ke změně došlo. Nejčastěji uváděnou změnou bylo uzavření se do sebe (26 %), zhoršené chování ve škole (14 %) a zhoršení známek ve škole (9 %).

Téměř polovina dotazovaných respondentek (47,76 %), se domnívá, že nepřítomnost otce na výchovu dětí nemá vliv. U dětí ostatních respondentek se nepřítomnost otce projevila negativně. Nepřítomnost otce tedy do jisté míry ovlivňuje chování dětí.

4. Výzkumná otázka – Jak zvládají matky samoživitelky svoji životní situaci?

S tímto výzkumným problémem souvisí dotazníková položka č. 21, 22, 23 a 24. V otázkách měly matky vyjádřit své hodnocení některých životních situací. Na otázku, zvládají-li svoji roli matky stejně dobře jako matka v úplné rodině odpovědělo 44 % respondentek, že zvládají, na 45 % odpovědělo, že zvládají s pomocí příbuzných a zbylých 11 % se ohodnotilo, že roli matky nezvládá stejně dobře, jako matka v úplné rodině. Na otázku, zda se domnívají, že na výchovu dítěte stačí sama, odpovědělo na 30 % respondentek, že stačí, 40 % odpovědělo, že stačí, ale otec dětem chybí, téměř 18 % uvedlo, že s pomocí příbuzných na výchovu stačí. Téměř 9 % uvedlo, že na výchovu nestačí a 4 % uvedlo, že děti otce nepotřebují. Otázka ohledně diskriminace na trhu práce přinesla ve 48 % odpověď „ano, jsem znevýhodňována“, téměř 18 % odpověď „ne“, ve 31 % „nedovedu posoudit“ a přibližně 3 % respondentek na tuto otázku neodpovědělo. Poslední otázka zjišťovala, jak hodnotí matky samoživitelky svoji diskriminaci společností. Téměř 37 % z nich se cítí společností diskriminovanou, stejné procento se cítí nediskriminovanou a zbylých 26 % nedokázalo posoudit, zda jsou nebo nejsou diskriminovány.

Ze získaných dat můžeme usoudit, že většina respondentek svoji životní situaci zvládá, přestože do jisté míry pociťují znevýhodnění na trhu práce a diskriminaci ze strany společnosti. Důležitá se zde ukazuje pomoc od příbuzných.

ZÁVĚR

Bakalářská práce byla zaměřena na život neúplné rodiny z pohledu matky samoživitelky. V teoretické části jsme se zabývali rodinou a jejími definicemi z pohledu různých autorů. Popsali jsme její základní funkce a rozdělili rodiny do skupin podle toho jak tyto funkce plní. Rovněž jsme popsali neúplnou rodinu a její vznik. Neopomněli jsme popsat, jak se na problematiku rodiny, respektive rodinné domácnosti dívá zákon. Podrobněji jsme se zaměřili na matky v čele neúplných rodiny, nastínili jsme příčiny vzniku samoživitelství, uvedli jsme jaké je postavení žen na trhu práce, s jakými problémy se mohou setkávat při výchově dětí v neúplné rodině a jaké obtíže je čekají při hledání nového partnera. Pokračovali jsme zákonnými možnostmi podpory, které poskytuje stát a to nejen neúplným rodinám, ale i dalším obyvatelům České republiky, kteří se ocitli v problémové situaci. Na závěr teoretické části jsme uvedli několik zajímavých údajů, získaných především ze sčítání lidu v roce 2011 a z dalších šetření, které provádí Český statistický úřad.

V praktické části jsme formou dotazníkového šetření zjišťovali, jak si matky samoživitelky v současné době vedou. Že jejich úloha není jednoduchá a že se potýkají s všemožnými těžkostmi a obtížemi častěji než rodiny úplné je všeobecně známá věc. Již z informativních položek jsme se dozvěděli o nich něco více. Například to, že pokud se žena stane matkou samoživitelkou, postupem času se sžije se svou úlohou do takové míry, že už je pro mnoho z nich těžké znovu vstupovat do manželství nebo partnerského vztahu. Potvrdilo se nám, že finanční situace neúplných rodin je horší než u rodin úplných. Druhý příjem prostě nemůže pomoc od státu a výživné nahradit. Důsledkem této finanční situace je i to, že většina dětí nemá možnost navštěvovat zájmové kroužky. Několik matek se dokonce zmínilo, že má problémy s plněním některých požadavků základních škol. Tristní je situace u neúplných rodin, kde otec neplní svoji zákonnou povinnost a neplatí výživné. Toto způsobuje další napětí již tak zatíženého rodinného rozpočtu a samozřejmě negativně působí na celkovou situaci a životní pohodu rodiny. Za spojené nádoby lze považovat nejvyšší dosažené vzdělání a možnost uplatnění na trhu práce. Svůj vliv také prokázala pracovní specializace respondentek. Existují obory, po kterých je poptávka a nalézt práci je relativně jednodušší než u oborů vyžadujících nižší kvalifikaci. Většina matek ze zkoumaného souboru měla nižší vzdělání a získání pracovního umístění s vyšším platem, je tak pro ně nedostupné. Je možné, že to bylo částečně ovlivněno i tím, že výzkumný vzorek obsahoval 28% respondentek, které byly umístěny v azylových domech. Tyto respondentky jsou poměrně speciální skupinou, protože u nich lze předpokládat i nízkou podporu ze strany jejich původní

rodiny. Významným ukazatelem rovněž je, že 48 % žen se při hledání práce cítilo diskriminováno.

Výchovné problémy způsobené nepřítomností otce odmítla téměř polovina respondentek (47,76 %). Zde se ukazuje, že vliv otce lze patrně do jisté míry eliminovat přítomností jiných mužských vzorů (dědeček, partner). Výchova dítěte/děti je sama o sobě velmi náročná a je nutno dítěti zajistit zázemí materiální i citové. Zajímavým zjištěním bylo, že téměř 90 % matek uvedlo, že se domnívá, že výchovu svých dětí zvládá. Toto je schopno mnoho matek zajistit jen za účinné pomoci svých příbuzných nebo partnerů. U těchto výzkumných problémů je ovšem nutno vzít v potaz, že tyto oblasti nebylo možno nějak objektivně kvantifikovat, ale že se jednalo víceméně o pocity a domněnky respondentek.

Situace neúplných rodin je v České republice obtížná. Život samoživitelek je neustále podrobován zkoušce, jak skloubit práci s rodinou. Musejí zajistit rodinu, aby co nejméně strádala, vychovávat děti, zastávat roli matky a roli otce. Většina z nich řeší finanční problémy v mnoha případech spojené s nepravidelným placením výživného nebo dokonce s jeho neplacením. Ze strany státu jsou sice podporovány sociálními dávkami, ale u zajištění pravidelné platby výživného jsou nedostatky. Nezapomínejme na to, že tyto ženy si svoji situaci ve většině byly nuceny zvolit, protože život s manželem, který je mnohdy fyzicky nebo duševně týral, byl horší než život matky samoživitelky se všemi negativy a předsudky, který tento život s sebou nese.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

COLOROSOVÁ, Barbara. Krizové situace v rodině: jak pomoci dětem překonat smrt blízkého člověka, nemoc, rozvod a traumata adopce. Vyd. 1 Praha: Ikar, 2008, 240 s. ISBN 978-80-249-1027-7.

DUDOVÁ, Radka (2009): „Práce jako řešení? Strategie obživы osamělých matek v ČR.“ Sociologický časopis 45[4]: 753-789.

HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava et al. Proměny partnerství: Životní dráhy a partnerství v české společnosti. Vyd. 1 Praha: Sociologické nakladatelství (Slon), 2012. ISBN 978-80-7419-142-81.

CHRÁSTKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Gradam 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

KOPŘIVA, Pavel et al. Respektovat a být respektován. Vyd. 2 Kroměříž: Pavel Kopřiva – Spirála, 2007. ISBN 80-901873-7-4.

KUCHAŘOVÁ, Věra (2007): „Lone mothers at the labour market: Their requirements and their entitlement to social protection measures.“ [Dostupné z <http://praha.vupsv.cz/.cit.26.4.2011.>]

MAŘÍKOVÁ, Hana, Alena KŘÍŽKOVÁ a Marta VOHLÍDALOVÁ. Živitelé a živitelky: reflexe (a) praxe. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012, 303 s. Gender sondy, sv. 9. ISBN 978-807-3302-061.

MATĚJČEK, Zdeněk. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6.

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. Děti, rodina a stres. Vyd. 1 Praha: Galen, 1994, 214 s. ISBN 80-85824-06-X.

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. Nevlastní rodiče a nevlastní děti. Vyd. 1 Praha: Grada Publishing, spol. s r.o., 1999. ISBN 80-7169-897-0.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny. Vyd. 2 Praha: Portál, s.r.o., 2014, 216 s. ISBN 978-80-262-0522-7.

MÁROVÁ, Zdeňka, Zdeněk MATĚJČEK a Senta RADVANOVÁ. Výchova dětí v neúplné rodině. Vyd. 1 Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1975, č. 44-0-230.

SATIROVÁ, Virginia. Kniha o rodině. Český Těšín: Finidr s.r.o., 2006. ISBN 80-7252-150-0.

SIROVÁTKA, Tomáš et al. Rodina, zaměstnání a sociální politika. Vyd. 1 Brno: Albert, 2006, 280 s. ISBN 80-7326-104-9.

SMITH, Heather. Děti a rozvod. Vyd. 1 Praha: Portál, 2004, 184 s. ISBN 80-7178-906-2.

SMUTKOVÁ, Lucie. Sociální práce s rodinou. Vyd. 1 Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. ISBN 978-80-7041-069-1.

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. Dítě a rozvod rodičů. Vyd. 1 Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, 184 s. ISBN 978-80-247-3181-0.

TEYBER, Edward. Děti a rozvod: Jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů. Vyd. 1 Praha: Návrat domů, 2007, 227 s. ISBN 978-80-7255-163-7.

VESELÁ, Renata, Karel SCHELLE a Marta VOHLÍDALOVÁ. Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy. Vyd. 1 Praha: Eurolex Bohemia, 2003, 262 s. Gender sondy, sv. 9. ISBN 80-864-3248-3.

VODÁKOVÁ, Alena a Olga VODÁKOVÁ. Rod ženský: Kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme? Praha: SLON, 2003. Str. 96,97. ISBN 80-86429-19-0

Zákony:

ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb. – nový Občanský zákoník

ČESKO. Zákon č. 108/2006 Sb. - Zákon o sociálních službách

ČESKO. Zákon č. 117/1995 Sb. – Zákon o státní sociální podpoře

ČESKO. Zákon č. 262/2006 Sb. – Zákoník práce

ČESKO. Zákon č. 586/1992 Sb. – Zákon o dani z příjmů

Elektronické dokumenty:

HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava [online]. [cit. 16. 4. 2015, 16:15] Matky samoživitelky a jejich situace v České republice

Dostupné z WWW:

<http://www.genderstudies.cz/download/samozivitelky_sendwichova.pdf>

ČESKO. Český statistický úřad [online]. Dostupné z <https://www.czso.cz>

ČESKO. Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/>

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1. Délka samoživitelství	34
Obrázek 2. Věk respondentek	35
Obrázek 3. Rozložení počtu dětí ve zkoumaném souboru.....	36
Obrázek 4. Rozložení výše věku dětí.....	36
Obrázek 5. Frekvence návštěvnosti kroužků	37
Obrázek 6. Nejvyšší dosažené vzdělání.....	38
Obrázek 7. Příčina vzniku samoživitelství	39
Obrázek 8. Respondentky podle specializace/oboru zaměstnání	40
Obrázek 9. Podíl pracujících a nepracujících respondentek	41
Obrázek 10. Existence problémů při hledání zaměstnání.....	42
Obrázek 11. Obvyklé problémy při hledání zaměstnání.....	43
Obrázek 12. Zvládání finanční situace	44
Obrázek 13. Výše hrubé mzdy.....	45
Obrázek 14. Pravidelnost placení výživného.....	46
Obrázek 15. Názor na dostatečnost výše výživného.....	47
Obrázek 16. Pobírání sociálních dávek.....	48
Obrázek 17. Jak pomáhají příbuzní	49
Obrázek 18. Od koho by respondentky uvítaly větší pomoc	50
Obrázek 19. Frekvence kontaktu otce s dítětem/děťmi.....	51
Obrázek 20. Jak často pomáhá otec, potřebujete-li pomoc.....	52
Obrázek 21. Jak se změnilo chování dítěte.....	53
Obrázek 22. Zvládáte roli matky stejně dobře jako matka v úplné rodině?	54
Obrázek 23. Jste znevýhodňována na trhu práce?	55
Obrázek 24. Stačíte na výchovu sama?	56
Obrázek 25. Jste společností diskriminována?	57

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1. Částky životního minima a existenční minimum	26
Tabulka 2. Výše přídatku na dítě	26
Tabulka 3. Vybrané údaje o hospodařících domácnostech.....	28
Tabulka 4. Hospodařící domácnosti tvořené jednou neúplnou rodinou podle osoby v čele domácnosti	29
Tabulka 5. Hospodařící domácnosti tvořené jednou neúplnou rodinou se závislými dětmi, v jejichž čele je žena.....	30
Tabulka 6. Rozdělení domácností podle příjmových pásem (údaje z roku 2012).....	31
Tabulka 7. Časová řada o sňatcích a rozvodech ve Zlínském kraji	31

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník

Příloha P II: Číselné vyhodnocení dotazníku

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Dobrý den, jmenuji se Renáta Plšková a jsem studentkou na univerzitě Tomáše Bati, obor Sociální pedagogika. Součástí ukončení studia je vypracování bakalářské práce na téma Život v neúplné rodině z pohledu matky samoživitelky. Tímto bych Vás chtěla požádat o vyplnění jednoduchého dotazníku, který Vám zabere jen 5 minut. Dotazník je anonymní. Výsledky budou zpracovány jen ve sdružené podobě a nikdy nebudou použity jmenovitě. Mnohokrát děkuji.

1. Jak dlouho jste matkou samoživitelkou?
2. Kolik je Vám let?
3. Kolik máte dětí a v jakém věku?
4. Navštěvuje Vaše dítě/děti kroužek? Jaký a jak často?
.....
5. Máte ukončené
 - středoškolské vzdělání s výučním listem
 - středoškolské vzdělání s maturitním vysvědčením
 - vysokoškolské vzdělání
 - jiné
6. Matkou samoživitelkou jste se stala:
 - ukončení manželství rozvodem
 - úmrtím partnera/manžela
 - jiné
7. Váše specializace/obor zaměstnání je
 - služby (prodavačka, kadeřnice, švadlena,...)
 - administrativa (fakturantka, sekretářka, úřednice,...)
 - specialista v technickém oboru (projektantka, IT pracovnice,..)
 - specialista v netechnickém oboru (účetní, daně, učitelka,...)
 - samostatně podnikám
 - jiné
8. Pracujete v současné době?
 - ano
 - ne
 - nikdy jsem nepracovala
9. Máte/měla jste problémy s hledáním zaměstnání?
 - ano
 - ne
 - nedokážu posoudit

10. S jakými problémy jste se potýkala při hledání zaměstnání? (Zaškrtnout můžete více odpovědí)
- nevyhovující pracovní doba
 - finanční stránka
 - obavy zaměstnavatele z absencí kvůli dětem
 - jiné
11. Po finanční stránce zvládáte Vaši situaci jako matka samoživitelka?
- dobře
 - špatně
 - zvládám s obtížemi
 - nezvládám
12. Váš hrubá mzda činí:
- jsem nezaměstnaná
 - do 10 000 Kč
 - od 10 001 do 13 000 Kč
 - od 13 001 do 16 000 Kč
 - více než 16 000 Kč
13. Otec Vašeho dítěte či dětí, platí pravidelně výživné?
- ano, pravidelně
 - ano, ale nepravidelně
 - neplatí
14. Myslíte si, že částka výživného
- je dostačující
 - není dostačující
15. Máte nárok na sociální dávky? (Zaškrtnout můžete více odpovědí)
- příspěvek na bydlení
 - přídatky na dítě
 - nemám žádný nárok
 - nevím
 - jiné
16. Pomáhají Vám Vaši příbuzní: (Zaškrtnout můžete více odpovědí)
- s financemi
 - materiální (oblečení, jídlo..)
 - nepomáhají
 - jiné
17. Uvítala byste více pomoci od:
- příbuzných
 - partnera
 - otce dětí
 - státu
 - jiné

18. Otec dítěte/děti přichází do kontaktu s dítětem/děťmi
- s dětmi není v kontaktu
 - 1x za týden
 - 1x za 14 dní
 - 1x za měsíc
 - jiné
19. Pomáhá otec Vašeho dítěte/děti, pokud potřebujete pomoc např. hlídání, vodění do kroužku, výchova?
- ano, často
 - ano, někdy
 - ano, zřídka
 - ne vůbec
 - jiné
20. Změnilo se nepřítomností otce v rodině chování Vašeho dítěte/děti? (Zaškrtnout můžete více možností)
- ano, zhoršením známek ve škole
 - ano, zhoršeným chováním ve škole
 - ano, uzavřením do sebe
 - ne, žádná změna nastala
 - jiné
21. Myslíte si, že roli matky zvládáte stejně dobře jako matka z úplné rodiny?
- ano, zvládám
 - ano, s pomocí příbuzných zvládám
 - ne, nezvládám
 - jiné
22. Jste jako matka samoživitelka na trhu práce znevýhodňována?
- ano
 - ne
 - nedovedu posoudit
23. Domníváte se, že na výchovu dítěte/děti stačíte sama?
- ano, stačím
 - ano, ale otec dětem chybí
 - ano, děti otce nepotřebují
 - ano, s pomocí příbuzných stačím
 - ne nestačím
24. Domníváte se, že jste společností diskriminována?
- ano
 - ne
 - nedovedu posoudit

PŘÍLOHA P II: ČÍSELNÉ VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKU

Respondentek bylo celkem 125, u některých otázek bylo možné zaškrtnout více odpovědí

1 Délka samoživitelství

ROZPĚTÍ	POČET	ZASTOUPENÍ
0-5 let	77	61,60%
6-10 let	25	20,00%
11-15 let	12	9,60%
20 a více	11	8,80%
CELKEM	125	100,00%

2 Věk respondentek

ROZPĚTÍ	POČET	ZASTOUPENÍ
do 25 let	8	6,40%
26-30 let	16	12,80%
31-35 let	24	19,20%
36-40 let	48	38,40%
41 a výše	29	23,20%
CELKEM	125	100,00%

3a Počet dětí

POČET DĚTÍ	POČET	ZASTOUPENÍ
1 dítě	45	36,00%
2 děti	61	48,80%
3 děti	14	11,20%
4 děti	3	2,40%
6 dětí	1	0,80%
7 dětí	1	0,80%
CELKEM	125	100,00%

3b Věk dětí

VĚK DĚTÍ	POČET DĚTÍ	ZASTOUPENÍ
do 5 let	35	15,63%
5 až 10 let	80	35,71%
11 až 15 let	28	12,50%
starší 15 let	56	25,00%
neuveдено	25	11,16%
CELKEM	224	100,00%

4 Frekvence chození do kroužků

ČETNOST	POČET	ZASTOUPENÍ
ano, min.3x týdně	19	15,20%
ano, 2x týdně	21	16,80%
ano, 1 týdně	13	10,40%
ne	72	57,60%
CELKEM	125	100,00%

5 Nejvyšší dosažené vzdělání u respondentek

MOŽNÉ ODPOVĚDI	POČET	ZASTOUPENÍ
výuční list	59	47,20%
maturita	37	29,60%
vysoká škola	21	16,80%
základní	8	6,40%
CELKEM	125	100,00%

6 Důvod vzniku samozivitelství

MOŽNÉ ODPOVĚDI	POČET	ZASTOUPENÍ
rozvod,rozchod	110	88,00%
úmrtí	10	8,00%
pořád sama	5	4,00%
CELKEM	125	100,00%

7 Obor zaměstnání u respondentek

MOŽNÉ ODPOVĚDI	POČET	ZASTOUPENÍ
služby (prodavačka, kadeřnice, švadlena,...)	50	40,00%
administrativa (fakturantka, sekretářka, úřednice,...)	33	26,40%
specialista v technickém oboru (projektantka, IT pracovnice,..)	25	20,00%
specialistka v netechnickém oboru (účetní, daně, učitelka,...)	11	8,80%
samostatně podnikám	3	2,40%
jiné	3	2,40%
CELKEM	125	100,00%

8 Pracujete v současné době?

MOŽNÉ ODPOVĚDI	POČET	ZASTOUPENÍ
Ano	80	64,00%
Ne	42	33,60%
Nikdy jsem nepracovala	3	2,40%
CELKEM	125	100,00%

9 Máte/měla jste problémy při hledání zaměstnání?

MOŽNÉ ODPOVĚDI	POČET	ZASTOUPENÍ
Ano	83	66,40%
Ne	29	23,20%
Nedokážu posoudit	13	10,40%
CELKEM	125	100,00%

**10 S jakými problémy jste se potýkala při hledání zaměstnání?
(Zaškrtnout můžete více odpovědí)**

MOŽNÉ ODPOVĚDI	POČET	ZASTOUPENÍ
nevyhovující pracovní doba	62	36,05%
finanční stránka	53	30,81%
obavy zaměstnavatele z absencí kvůli dětem	40	23,26%
zatím jsem nehledala	5	2,91%
jiné	6	3,49%
žádné problémy	6	3,49%
CELKEM	172	100,00%

11 Po finanční stránce zvládáte Vaši situaci jako matka samoživitelka?

MOŽNÉ ODPOVĚDI	POČET	ZASTOUPENÍ
dobře	53	42,40%
špatně	42	33,60%
zvládám s obtížemi	24	19,20%
nezvládám	6	4,80%
CELKEM	125	100,00%

12 Vaše hrubá mzda činí

MOŽNÉ ODPOVĚDI	POČET	ZASTOUPENÍ
jsem nezaměstnaná	44	35,20%
do 10 000 Kč	25	20,00%
od 10 001 do 13 000 Kč	24	19,20%
od 13 001 do 16 000 Kč	17	13,60%
více než 16 000 Kč	15	12,00%
CELKEM	125	100,00%

13 Otec Vašeho dítěte (dětí) platí pravidelně výživné?

MOŽNÉ ODPOVĚDI	POČET	ZASTOUPENÍ
ano, pravidelně	52	41,60%
ano, ale nepravidelně	45	36,00%
neplatí	28	22,40%
CELKEM	125	100,00%

14 Myslíte si, že částka výživného

MOŽNÉ ODPOVĚDI	POČET	ZASTOUPENÍ
je dostačující	104	83,20%
není dostačující	21	16,80%
CELKEM	125	100,00%

15 Máte nárok na sociální dávky? (Zaškrtnout můžete více odpovědí)

MOŽNÉ ODPOVĚDI	POČET	ZASTOUPENÍ
příspěvek na bydlení	67	40,85%
přídavky na dítě	40	24,39%
nemám žádný nárok	36	21,95%
nevím	15	9,15%
jiné (hmotná nouze)	6	3,66%
CELKEM	164	100,00%

16 Pomáhají Vám Vaši příbuzní: (Zaškrtnout můžete více odpovědí)

MOŽNÉ ODPOVĚDI	POČET	ZASTOUPENÍ
s financemi	55	36,91%
materiální (oblečení, jídlo..)	47	31,54%
nepomáhají	42	28,19%
jiné	5	3,36%
CELKEM	149	100,00%

17 Uvítala byste více pomoci od:

MOŽNÉ ODPOVĚDI	POČET	ZASTOUPENÍ
příbuzných	86	49,14%
partnera	55	31,43%
otce dětí	18	10,29%
státu	9	5,14%
jiné	2	1,14%
jiné (nepotřebuji pomoc)	5	2,86%
CELKEM	175	100,00%

18 Otec dítěte/dětí přichází do kontaktu s dítětem/děťmi

MOŽNÉ ODPOVĚDI	POČET	ZASTOUPENÍ
s dětmi není v kontaktu	36	28,80%
1x za týden	19	15,20%
1x za 14 dní	36	28,80%
1x za měsíc	19	15,20%
jiné (domluva)	5	4,00%
jiné (když si vzpomene)	10	8,00%
CELKEM	125	100,00%

19 Pomáhá otec Vašeho dítěte/dětí, pokud potřebujete pomoc např. hlídání, vodění do kroužku, výchova?

MOŽNÉ ODPOVĚDI	ODPOVĚDÍ	ZASTOUPENÍ
ano, často	70	56,00%
ano, někdy	33	26,40%
ano, zřídka	14	11,20%
ne vůbec	8	6,40%
jiné	0	0,00%
CELKEM	125	100,00%

**20 Změnilo se nepřítomností otce v rodině chování Vašeho dítěte/dětí?
(Zaškrtnout můžete více možností)**

MOŽNÉ ODPOVĚDI	POČET	ZASTOUPENÍ
ano, zhoršením známek ve škole	12	8,96%
ano, zhoršeným chováním ve škole	19	14,18%
ano, uzavřením do sebe	34	25,37%
ne, žádná změna nenastala	64	47,76%
jiné	5	3,73%
CELKEM	134	100,00%

21 Myslíte si, že roli matky zvládáte stejně dobře jako matka z úplné rodiny?

MOŽNÉ ODPOVĚDI	POČET	ZASTOUPENÍ
ano, zvládám	55	44,00%
ano, s pomocí příbuzných zvládám	56	44,80%
ne, nezvládám	14	11,20%
jiné	0	0,00%
CELKEM	125	100,00%

22 Jste jako matka samoživitelka na trhu práce znevýhodňována?

MOŽNÉ ODPOVĚDI	POČET	ZASTOUPENÍ
ano	60	48,00%
ne	22	17,60%
nedovedu posoudit	39	31,20%
neodpověděly	4	3,20%
CELKEM	125	100,00%

23 Domníváte se, že na výchovu dítěte/děti stačíte sama?

MOŽNÉ ODPOVĚDI	POČET	ZASTOUPENÍ
ano, stačím	37	29,60%
ano, ale otec dětem chybí	50	40,00%
ano, děti otce nepotřebují	5	4,00%
ano, s pomocí příbuzných stačím	22	17,60%
ne nestačím	11	8,80%
CELKEM	125	100,00%

24 Domníváte se, že jste společností diskriminována?

MOŽNÉ ODPOVĚDI	POČET	ZASTOUPENÍ
ano	46	36,80%
ne	46	36,80%
nedovedu posoudit	33	26,40%
CELKEM	125	100,00%